

Andrzej Jakubecki

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

jakubeckiandrzej@gmail.com

ORCID: 0000-0001-9073-4371

<https://doi.org/10.26881/gsp.2022.s.01>

Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego

I. Rozważania dotyczące jednolitości postępowania cywilnego z natury rzeczy są ograniczone do postępowania rozpoznawczego. Trudno byłoby bowiem poszukiwać jednolitości w odniesieniu do tak różnych postępowań, jak postępowanie rozpoznawcze z jednej strony oraz postępowanie egzekucyjne czy postępowanie zabezpieczające z drugiej. Problem jednolitości i różnorodności postępowania rozpoznawczego pojawia się na tle trybów oraz rodzajów postępowania rozpoznawczego. W niniejszym opracowaniu skoncentruję się głównie na przedstawieniu problematyki jednolitości oraz różnorodności postępowań rozpoznawczych prowadzonych w trybie procesowym.

Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r.¹ przyjmował w zasadzie jednolity model postępowania rozpoznawczego w sprawach cywilnych. Należy jednak pamiętać, że kodeksowa regulacja obejmowała wyłącznie postępowanie procesowe (sporne). Jak zaś podnosił Maurycy Allerhand, zawarte w art. 1 d.k.p.c. stwierdzenie, że kodeks postępowania cywilnego normuje właściwość sądów powszechnych i postępowanie przed tymi sądami w sprawach cywilnych, chyba że ustawy szczególne stanowią inaczej, było niedokładne, ponieważ nie unormowano w nim postępowania niespornego, egzekucyjnego i upadłościowego². Co się zaś tyczy postępowania egzekucyjnego, to przepisy normujące to postępowanie oraz przepisy o postępowaniu zabezpieczającym dodano do kodeksu dopiero w nowelizacji z 1932 r.³ Regulacje odnoszące się do postępowania niespornego pozostały rozproszone aż do 1945 r., kiedy to dekretem z dnia 18 lipca przyjęty został kodeks postępowania niespornego⁴. Prawo upadłościowe do dziś jest przedmiotem odrębnego aktu prawnego.

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 83, poz. 651; dalej: d.k.p.c.).

² M. Allerhand, *Kodeks postępowania cywilnego*, Lwów 1932, s. 1.

³ Obwieszczenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 grudnia 1932 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Kodeksu postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 112, poz. 934 ze zm.). Pierwotnie zakładano, że postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające – wzorem austriackim – będzie unormowane w odrębnej ustawie.

⁴ Dekret z dnia 18 lipca 1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz. U. Nr 27, poz. 169 ze zm.; dalej: k.p.n.).

Unormowania dawnego kodeksu postępowania cywilnego dotyczące postępowania procesowego (czyli zgodnie z tytułem części pierwszej kodeksu – „postępowania spornego”⁵) były w zasadzie jednolite niezależnie od rodzaju rozpoznawanych spraw. Trzeba jednak zauważyć, że przebieg postępowania różnił się nieco w zależności od tego, czy chodziło o postępowanie pierwszoinstancyjne przed sądem okręgowym czy przed sądem grodzkim. Podstawowa regulacja obejmowała postępowanie przed sądami okręgowymi, natomiast w postępowaniu przed sądami grodzkimi stosowało się przepisy o postępowaniu w sądach okręgowych ze zmianami przewidzianymi w art. 383–392 d.k.p.c. Odrębności postępowania przed sądami grodzkimi dotyczyły w szczególności ewentualności ustnego zgłoszenia powództwa i innych wniosków poza rozprawą, a także udzielania pouczeń stronom⁶, wytoczenia powództwa o wydanie lub odebranie przedmiotu najmu oraz powództwa o ochronę posiadania, jak też zawiązania do próby ugodowej. Należy jeszcze dodać, że w dziale o postępowaniu przed sądami okręgowymi znajdował się rozdział II pt. *Sprawy handlowe*, ale unormowano w nim tylko problematykę związaną ze skierowaniem spraw handlowych do wydziału handlowego sądu okręgowego. Bardzo ograniczony zakres wspomnianych wyżej unormowań szczególnych z pewnością nie uzasadnia tezy o braku jednolitości regulacji postępowania w sądach pierwszej instancji. Rzeczywiste odrębności pojawiały się w tytule V części pierwszej dawnego kodeksu, w którym uregulowano dwa postępowania odrębne⁷, a mianowicie postępowanie nakazowe oraz postępowanie upominawcze.

Przepisy dawnego kodeksu postępowania cywilnego – od chwili reformy sądownictwa pracy z 1934 r.⁸ – miały zastosowanie także w postępowaniu przed sądami pracy, które co do zasady były odrębnymi od sądów powszechnych organami rozstrzygającymi sprawy ze stosunku pracy⁹. W postępowaniu tym istniały nieliczne odrębności

⁵ Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające było uregulowane w części drugiej kodeksu postępowania cywilnego.

⁶ W postępowaniu przed sądami grodzkimi obowiązywał przymus adwokacki. Pouczenia były więc zbędne.

⁷ Pojęcie postępowań odrębnych jest związane z procesowym trybem postępowania rozpoznawczego. W literaturze w ramach trybu procesowego wyróżnia się proces zwyczajny oraz procesy nadzwyczajne, określane właśnie mianem postępowań odrębnych. J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 3 i nn.; T. Ereciński, *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009, s. 1 i nn.

⁸ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo o sądach pracy (Dz. U. Nr 95, poz. 854).

⁹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy (Dz. U. Nr 37, poz. 350) przewidywało tworzenie dwóch rodzajów sądów pracy, a mianowicie tzw. samoistnych sądów pracy powoływanych przez Ministra Sprawiedliwości oraz Ministra Pracy i Opieki Społecznej oraz sądów pracy tworzonych w ramach sądów powiatowych (były zabór austriacki) lub sądów pokoju (były zabór rosyjski), a następnie (po ich przemianowaniu) w sądach grodzkich. Sądy pracy zastąpiły działające wcześniej organy orzekające w sprawach pracy (sądy przemysłowe i handlowe oraz komisje rozjemcze). Zob. szerzej zwłaszcza T.J. Kotliński, *Polskie sądownictwo pracy w okresie międzywojennym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. 13, s. 169 i nn.; A. Dziadzio [w:] *System prawa pracy*, t. 6: *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016, s. 65 i nn.

określone w przepisach rozporządzenia z 1934 r.¹⁰ Jeżeli zaś chodzi o sprawy małżeńskie, to zgodnie z art. X rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Przepisy wprowadzające kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 83, poz. 652; dalej: p.w.d.k.p.c.) w sprawach małżeńskich niemajątkowych obowiązywały przepisy kodeksu postępowania cywilnego z uwzględnieniem odmienności określonych w tym przepisie¹¹.

W związku z powyższym można skonstatować, że w okresie międzywojennym, poza postępowaniami odrębnymi uregulowanymi w kodeksie postępowania cywilnego, istniały także postępowania odrębne (bądź przynajmniej odmienności postępowania w pewnych sprawach) wynikające z pozakodeksowych aktów prawnych.

Do istotnej zmiany unormowań dawnego kodeksu postępowania cywilnego doszło w wyniku nowelizacji wprowadzonych tuż po zakończeniu okupacji niemieckiej. Dekret z dnia 25 września 1945 r. – Przepisy wprowadzające prawo małżeńskie (Dz. U. Nr 48, poz. 271) dodał do kodeksu nowy rozdział zatytułowany *Postępowanie w sprawach małżeńskich*, a w dekrete z dnia 22 stycznia 1946 r. – Przepisy wprowadzające prawo rodzinne (Dz. U. Nr 6, poz. 53) dodano dalszy rozdział pt. *Postępowanie w sprawach ze stosunków rodziców i dzieci*. W ten sposób liczba postępowań odrębnych w kodeksie postępowania cywilnego wzrosła do czterech. Jeżeli chodzi o uregulowanie postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich, to kodeks niemal w całości recypował dotychczasową treść art. X p.w.d.k.p.c. Wprowadzenie odrębnej regulacji postępowania w sprawach ze stosunków rodziców i dzieci było zaś nowością, ponieważ dotąd sprawy te toczyły się według schematu postępowania zwyczajnego¹².

Dalsze zmiany w odniesieniu do katalogu postępowań odrębnych w dawnym kodeksie postępowania cywilnego wprowadziła ustawa z dnia 20 lipca 1950 r. o zmianie przepisów kodeksu postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 38, poz. 349). Uchyliła ona przepisy o postępowaniu przed sądem grodzkim, a do regulacji tytułu V *Postępowania odrębne* dodano przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach o ochronę zakłóconego lub utraconego posiadania (dotąd zamieszczone w przepisach o postępowaniu przed sądem grodzkim) oraz o postępowaniu pojednawczym¹³. W ten sposób liczba postępowań odrębnych w dawnym kodeksie wzrosła do sześciu. Poza kodeksem znalazły się natomiast przepisy o rozstrzygnięciu spraw z zakresu prawa pracy. W 1950 r.

¹⁰ Do odrębności należało m.in. to, że pomiędzy wniesieniem pozwu i wyznaczeniem rozprawy nie mogło upłynąć więcej niż dwa tygodnie; sąd na wniosek powoda – przy spełnieniu określonych przesłanek – mógł rozpoznać sprawę w trybie nakazowym, w postępowaniu przeprowadzono posiedzenie pojednawcze, w którym nie brał udziału sędzia zawodowy, a tylko ławnicy. Zob. A. Dziadzio [w:] *System prawa pracy...*, t. 6..., s. 69.

¹¹ M. Waligórski zauważał, że art. X p.w.d.k.p.c. nie regulował postępowania w niemajątkowych sprawach małżeńskich jako całości, gdyż należało to do ustaw dzielnicowych, zawierał tylko szereg specyficznych fragmentów tego postępowania. *Idem*, *Zmiany proceduralne w związku z ostatnią unifikacją prawa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1946, z. 5–6, s. 82.

¹² *Ibidem*.

¹³ Według W. Siedleckiego postępowanie pojednawcze nie było postępowaniem odrębnym, lecz „postępowaniem specjalnym”. Zob. J. Jodłowski, W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958, s. 35.

zniesiono sądy pracy, a jurysdykcję w tym zakresie formalnie przekazano sądom powszechnym¹⁴, ale już rok później, wzorem sowieckim, w niektórych przedsiębiorstwach państwowych powołano zakładowe komisje rozjemcze¹⁵. W 1954 r. stworzono zaś pozasądowy system rozstrzygania sporów indywidualnych z zakresu prawa pracy, w skład którego wchodziły zakładowe komisje rozjemcze¹⁶. Postępowanie przed tymi organami uregulowane było w przepisach pozakodeksowych.

Kolejny etap kształtowania się postępowań odrębnych w postępowaniu cywilnym został wyznaczony przez wejście w życie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r.¹⁷ W pierwotnej wersji kodeks regulował sześć postępowań odrębnych, a mianowicie postępowanie: w sprawach małżeńskich, w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, w sprawach o roszczenia pracowników, w sprawach o naruszenie posiadania oraz postępowanie nakazowe i upominawcze. Natomiast postępowanie pojednawcze, zaliczane dotąd do postępowań odrębnych, unormowano w ogólnych przepisach o procesie. Nowością było wprowadzenie do kodeksu postępowania w sprawach o roszczenia pracowników. Jednakże rola sądów powszechnych w tych sprawach była całkowicie zmarginalizowana. Było tak aż do wejścia w życie kodeksu pracy, który wprowadził okręgowe sądy pracy i ubezpieczeń społecznych jako instancję odwoławczą w sprawach pracy. Zgodnie z kodeksem pracy sprawy o roszczenia ze stosunku pracy należały do właściwości zakładowych lub powiatowych komisji rozjemczych oraz powiatowych komisji odwoławczych do spraw pracy, jak też do okręgowych sądów pracy. Wprowadzenie w pełni sądowego wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu prawa pracy nastąpiło w 1985 r.¹⁸, kiedy to nie tylko zmodyfikowano przepisy o postępowaniu w sprawach z zakresu prawa pracy, ale wprowadzono także nowe postępowanie odrębne w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych¹⁹.

¹⁴ Dekret z dnia 26 października 1950 r. o przekazaniu sądom powszechnym spraw w zakresie sądownictwa pracy (Dz. U. Nr 49, poz. 446). Zob. A. Dziadzio [w:] *System prawa pracy...*, t. 6..., s. 71.

¹⁵ Szerzej zob. K.W. Baran, *Modele organizacji polskich organów powołanych w celu likwidacji indywidualnych sporów w XX wieku* [w:] *Vetera novis augure. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. 1, red. S. Grodziski, D. Malec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2009, s. 3.

¹⁶ Szerzej na temat tego modelu oraz jego ewolucji zob. m.in. A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2001, s. 55; K.W. Baran, *Modele organizacji...*, s. 3 i nn.; A. Dziadzio [w:] *System prawa pracy...*, t. 6..., s. 72 i nn.

¹⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1805 ze zm.; dalej: k.p.c.).

¹⁸ Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 20, poz. 86).

¹⁹ Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Polska odziedziczyła zróżnicowane regulacje ubezpieczeniowe państw zaborczych. Podobnie zróżnicowane były zasady postępowania w tych sprawach. Do ujednoczenia systemu rozstrzygania sporów doszło na mocy ustawy z dnia 28 lipca 1939 r. – Prawo o sądach ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 71, poz. 476), która weszła w życie po II wojnie światowej i obowiązywała do 1974 r. Sądy ubezpieczeń społecznych miały charakter szczególnych sądów administracyjnych. Szerzej zob. E. Modliński, *Sądy ubezpieczeń społecznych jako szczególne sądy administracyjne*, Warszawa 1946, s. 29; K. Kolański, *Postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych* [w:] *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce*, cz. 1: *Dwudziestolecie międzywojenne*, red. C. Jackowiak, Wrocław 1991, s. 165 i nn.; M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2010, s. 21 i nn.

Z upływem czasu w kodeksie pojawiały się dalsze postępowania odrębne. Ich liczba jest obecnie „imponująca”. Pełen katalog postępowań odrębnych unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego obejmuje:

- 1) postępowanie w sprawach małżeńskich;
- 2) postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi;
- 3) postępowanie w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych;
- 4) postępowanie w sprawach o naruszenie posiadania;
- 5) postępowanie w sprawach gospodarczych;
- 6) postępowanie w sprawach własności intelektualnej;
- 7) postępowanie w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową;
- 8) postępowania w sprawach z zakresu regulacji energetyki;
- 9) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty;
- 10) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego;
- 11) postępowanie w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego;
- 12) postępowanie nakazowe;
- 13) postępowanie upominawcze;
- 14) elektroniczne postępowanie upominawcze;
- 15) postępowanie uproszczone;
- 16) europejskie postępowanie upominawcze;
- 17) europejskie postępowania w sprawach transgranicznych, obejmujące: a) europejskie postępowanie nakazowe, b) europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń.

Dodatkowo trzeba zauważyć, że można spodziewać się dalszego poszerzenia katalogu kodeksowych postępowań odrębnych. Ministerstwo Sprawiedliwości planuje bowiem wprowadzenie do kodeksu postępowania odrębnego w sprawach z udziałem konsumentów²⁰ oraz nakazowego postępowania alimentacyjnego²¹. Poza tym należy odnotować fakt, że dział VIII, w którym unormowane jest elektroniczne postępowanie upominawcze, nosi nazwę „postępowania elektroniczne”, co wskazuje, iż ustawodawca bierze lub brał pod uwagę ewentualność wprowadzenia jeszcze elektronicznych postępowań odrębnych w procesie. Wreszcie trzeba zauważyć, że poza kodeksem uregulowano ponadto postępowanie grupowe, a także postępowanie w sprawach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji²². Niewątpliwie mają one pewne cechy postępowań odrębnych.

Przy tak dużej liczbie postępowań odrębnych trudno jest mówić o jednolitym modelu procesu cywilnego jako zasadniczym trybie postępowania rozpoznawczego. Ulokowanie regulacji dotyczących tych wszystkich postępowań w kodeksie zbliża nas

²⁰ T. Zembruski, *Procedura cywilna. MS planuje całkowicie nowy model postępowania z udziałem konsumentów*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 2 grudnia 2020, <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1497880,postepowanie-z-udzialem-konsumentow-kpc-nowelizacja.html> [dostęp: 4.10.2021].

²¹ Projekt – druk sejmowy nr 1092.

²² Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji (Dz. U. poz. 1132; dalej: u.r.n.s.).

wprawdzie do realizacji postulatów zupełności kodyfikacji prawa procesowego cywilnego, ale powinna jednak zrodzić się refleksja, czy odrębne postępowania procesowe są w ogóle potrzebne, a jeśli tak – to czy usprawiedliwiona jest tak duża ich liczba.

II. Przyczyny wprowadzania odrębności w przebiegu procesu cywilnego są zróżnicowane. Zazwyczaj kreowanie takich odrębności jest podyktowane albo dążeniem do uproszczenia i przyspieszenia postępowania, albo potrzebą dostosowania postępowania do szczególnych właściwości spraw będących przedmiotem postępowania²³.

Do postępowania odrębnych o charakterze uproszczonym i przyspieszonym należy zaliczyć postępowanie nakazowe, postępowanie upominawcze, elektroniczne postępowanie upominawcze oraz postępowanie uproszczone²⁴. Taki charakter mają również tzw. europejskie postępowania transgraniczne (europejskie postępowanie upominawcze i europejskie postępowanie w sprawie drobnych roszczeń)²⁵. Ich pojawienie się w kodeksie postępowania cywilnego nie wynikało z intencji przyświecającej ustawodawcy polskiemu, lecz było podyktowane potrzebą stworzenia krajowej regulacji procesowej, która uzupełniłaby i umożliwiła sprawne stosowanie w Polsce przepisów unijnych zawartych w rozporządzeniu (WE) nr 1896/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 12 grudnia 2006 r. ustanawiającym postępowanie w sprawie europejskiego nakazu zapłaty (Dz. Urz. UE L 399 z 30.12.2006, s. 1, ze zm.) oraz w rozporządzeniu (WE) nr 861/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. ustanawiającym postępowanie w sprawie roszczeń (Dz. Urz. UE L 199 z 31.07.2007, s. 1, ze zm.)²⁶. Potrzeba uzupełnienia wspomnianych regulacji europejskich nie jest kwestionowana. Natomiast można rozważyć, czy właściwym rozwiązaniem jest lokowanie tych unormowań wśród przepisów o postępowaniach odrębnych. Niekompletność tych regulacji związana z ich „usługową” funkcją w stosunku do prawa europejskiego sprawia, że mamy do czynienia z unormowaniem odmiennym niż w przypadku pozostałych postępowania odrębnych.

Jeżeli chodzi o postępowania w sprawach małżeńskich, w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi, w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych, w sprawach o naruszenie posiadania, w sprawach gospodarczych oraz w sprawach własności intelektualnej, to odrębności w ich przebiegu są podyktowane charakterem rozpoznawanych spraw. Wprawdzie do postępowania przyspieszonych i uproszczonych zaliczane bywa także postępowanie o ochronę posiadania, ale niewątpliwie uproszczenie wynika wyłącznie ze szczególnego przedmiotu ochrony

²³ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004, s. 26.

²⁴ Por. S. Cieślak, *Postępowania przyspieszone w procesie cywilnym. Zarys postępowania nakazowego, upominawczego i uproszczonego*, Warszawa 2004, s. 4.

²⁵ K. Knoppek, *System postępowania przyspieszonych w procesie cywilnym po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonych w latach 2008–2010* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 91.

²⁶ Postępowania te traktowane są w literaturze jako postępowania odrębne, a zarazem jako międzynarodowe postępowania cywilne. Zob. K. Weitz, *Europejskie prawo procesowe cywilne – stan obecny i perspektywy dalszego rozwoju*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2, s. 5; A. Laskowska, *Europejskie postępowanie nakazowe*, „Przegląd Prawa Egzekucyjnego” 2010, nr 4, s. 92.

posesoryjnej, który „wymusza” wyłączenie zarzutów petytoryjnych, co stanowi sedno odrębności postępowania o ochronę posiadania.

Szczególną kategorię postępowań odrębnych w kodeksie postępowania cywilnego stanowią tzw. postępowania regulacyjne, czyli postępowania związane z wnoszeniem odwołań od decyzji organów regulacyjnych do sądu ochrony konkurencji i konsumentów. Chodzi o postępowania w sprawach: z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę kontraktową, z zakresu energetyki, z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty, w sprawach z zakresu regulacji transportu kolejowego oraz w sprawach z zakresu regulacji rynku wodno-kanalizacyjnego. Postępowania te – z wyjątkiem postępowania w sprawach z zakresu ochrony konkurencji i konsumentów oraz w sprawie praktyk nieuczciwie wykorzystujących przewagę konkurencyjną – są uregulowane w identyczny sposób, co ewentualnie mogłoby uzasadniać wprowadzenie wspólnej regulacji. Co do tych postępowań wysuwane są zasadne postulaty, żeby – ze względu na naturę rozpoznawanych w nich spraw – przekazać je do sądów administracyjnych²⁷.

Mając na uwadze liczbę postępowań odrębnych przewidzianych obecnie w kodeksie postępowania cywilnego oraz fakt, że niektóre z tych postępowań (np. postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych) stanowią w istocie alternatywny wobec ogólnych przepisów o procesie sposób prowadzenia postępowania cywilnego właściwie w tych samych sprawach, warto postawić pytanie, czy istnienie tylu postępowań odrębnych jest merytorycznie uzasadnione oraz czy wszystkie przewidziane w nich odmienności postępowania są rzeczywiście potrzebne. Jak bowiem podnosi się w nauce, słabością kodeksu jest zbyt duża liczba postępowań odrębnych rozumianych jako szczególnie postępowania przeznaczone do rozpoznawania wąskich grup spraw. Wielość tych postępowań nie znajduje merytorycznego uzasadnienia i prowadzi do odwrócenia modelowej relacji, w której postępowanie zwykle ma podstawowy charakter, a postępowania odrębne stanowią wyjątek²⁸. Stąd wysuwane są postulaty istotnego ograniczenia liczby postępowań odrębnych²⁹.

²⁷ W. Broniewicz, *Czy potrzebny jest nowy Kodeks postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 4, s. 11 i nn.; T. Ereciński, *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1, s. 9 i nn.; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej*, red. K. Markiewicz, Warszawa 2011, s. 87 i nn.; M. Walasik, *Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 52; K. Weitz, *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 3, s. 25; F. Zedler, *Co dalej z Kodeksem postępowania cywilnego?* [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2005, s. 329.

²⁸ T. Ereciński, *Wprowadzenie. O stanie prac nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 7.

²⁹ Zob. M. Walasik, *Zakres regulacji...*, s. 53; K. Weitz, *Czy nowa kodyfikacja...*, s. 25; F. Zedler, *Co dalej z Kodeksem...*, s. 328 i nn.

III. Jak się wydaje, najmniejsze wątpliwości powinno budzić istnienie postępowań przyspieszonych, w szczególności postępowania nakazowego oraz postępowania upominawczego, które mają tradycję sięgającą dawnego kodeksu postępowania cywilnego³⁰. Jak wspomniano, tylko te postępowania były w dawnym kodeksie zaliczone do postępowań odrębnych. Miały one fakultatywną naturę, a ich cechą charakterystyczną było to, że wydanie orzeczenia (nakazu zapłaty) następowało w postępowaniu toczącym się bez udziału pozwanego (tzw. postępowanie *ex parte*). W 1955 r. niektóre czynności w postępowaniu nakazowym oraz w postępowaniu upominawczym zostały przekazane do kompetencji państwowych biur notarialnych³¹. Ukształtowany w tym czasie model postępowania nakazowego oraz postępowania upominawczego został bez większych zmian utrzymany w kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r.³² Natomiast w latach 80. XX w. stopniowo ograniczano udział państwowych biur notarialnych w tych postępowaniach aż do całkowitego pozbawienia ich kompetencji w 1990 r.³³ W 1996 r. postępowaniu nakazowemu nadano obligatoryjny charakter³⁴. Co się zaś tyczy postępowania upominawczego, to w 2000 r. zniesiono górną granicę wysokości dochodzonych tu roszczeń, przez co nadano mu charakter wstępnego etapu procesu cywilnego, mającego zastosowanie w sprawach prostych, niekoniecznie zaś drobnych³⁵. W toku prac nad projektem nowego kodeksu postępowania cywilnego Komisja Kodyfikacyjna Prawa Cywilnego opowiedziała się za stanowiskiem, zgodnie z którym w nowej kodyfikacji pożądane jest zachowanie postępowania nakazowego jako odrębnego postępowania przeznaczonego do szybkiego dochodzenia pewnych roszczeń opartych na dokumentach, natomiast postępowanie upominawcze może pełnić funkcję obligatoryjnej wstępnej fazy postępowania w każdej sprawie o roszczenie pieniężne³⁶. Dalsze zmiany dotyczące postępowania nakazowego i postępowania upominawczego, a zwłaszcza nowelizacja kodeksu z dnia 4 lipca 2019 r.³⁷ wprowadziła nieznaczne modyfikacje, sprowadzające się do naprawienia pewnych niedociągnięć.

Odmienności postępowania nakazowego odnoszą się nie tylko do pierwszego etapu postępowania, który kończy się wydaniem nakazu, lecz rozciągają się też na postępowanie po wniesieniu zarzutów od nakazu zapłaty. Jak bowiem wynika z art. 493

³⁰ Wprowadzenie tych postępowań było inspirowane prawem austriackim. T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 3 oraz cytowana tam literatura z okresu międzywojennego.

³¹ Dekret z dnia 18 lutego 1955 r. o przekazaniu państwowym biur notarialnym niektórych dotychczasowych czynności sądowych (Dz. U. Nr 9, poz. 56).

³² J. Świerta, *Postępowanie nakazowe*, Kraków 1998, s. 13.

³³ Ustawa z dnia 13 lipca 1990 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 55, poz. 318).

³⁴ Skreślono art. 481 k.p.c., który stanowił, że postępowanie nakazowe i upominawcze wszczyna się na wniosek, oraz nadano art. 485 k.p.c. brzmienie wskazujące, że wydanie nakazu zapłaty następuje, jeżeli okoliczności uzasadniające dochodzone roszczenie zostały udowodnione w całości dołączonymi do pozwu dokumentami urzędowymi lub prywatnymi. Zob. M. Manowska, *Postępowanie nakazowe i upominawcze*, Warszawa 2001, s. 5.

³⁵ S. Cieślak, *Postępowania przyspieszone...*, s. 53 i nn.

³⁶ T. Ereciński, *Wprowadzenie...*, s. 8.

³⁷ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469).

§ 3 k.p.c., w postępowaniu tym nie stosuje się przepisów art. 194–196 i art. 198 k.p.c., powództwo wzajemne jest niedopuszczalne oraz nie można występować z nowymi roszczeniami zamiast lub obok dotychczasowych; jednakże w przypadku zmiany okoliczności powód może żądać zamiast pierwotnego przedmiotu sporu jego równowartości lub innego przedmiotu, a w sprawach o świadczenie powtarzające się może nadto rozszerzyć powództwo o świadczenia za kolejne okresy³⁸. Istnienie tego rodzaju odmienności postępowania było krytykowane w nauce³⁹. W szczególności zwracano uwagę, że zakaz kumulacji roszczeń (a także zakaz powództwa wzajemnego) oraz ograniczony zakres rozpoznania sprawy w postępowaniu po wniesieniu zarzutów prowadzą do konieczności wytaczania nowych powództw dla rozstrzygnięcia wszystkich istniejących pomiędzy stronami konfliktów. To zaś, co usprawia pracę sędziów, niekoniecznie jest korzystne dla stron⁴⁰. Doktryna formułowała też postulaty ujednoczenia postępowania nakazowego i uproszczonego czy wręcz stworzenie jednego postępowania przyspieszonego pod nazwą „postępowanie nakazowe”⁴¹.

Z postępowaniem upominawczym wiąże się kwestia elektronicznego postępowania upominawczego, które pojawiło się w polskim prawie procesowym w 2010 r.⁴² Postępowanie to traktowane jest jako szczególny rodzaj postępowania upominawczego, choć formalnie zostało wyodrębnione w osobnej jednostce redakcyjnej kodeksu. Zabieg ten mógłby sugerować, że mamy do czynienia z „oddzielnym” od postępowania upominawczego rodzajem postępowania odrębnego⁴³. Jak się wydaje, w nauce dominuje jednak stanowisko, iż mamy tu do czynienia ze szczególną odmianą postępowania upominawczego⁴⁴. Wskazuje się jednak, że w rezultacie nowelizacji z 2019 r. doszło do takiego pogłębienia różnic⁴⁵ pomiędzy postępowaniem upominawczym i elektro-

³⁸ Niedopuszczalność powództwa wzajemnego wynikała już z pierwotnego brzmienia art. 493 k.p.c., natomiast wyłączenie stosowania art. 194–196 i art. 198 k.p.c. oraz niedopuszczalność występowania z nowymi roszczeniami były przewidziane w art. 495 k.p.c. (od roku 2000).

³⁹ S. Dalka, *Efektywność postępowania nakazowego i upominawczego*, „Palestra” 1978, z. 5–6, s. 27.

⁴⁰ T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 12.

⁴¹ M. Jędrzejewska, *Modele postępowania w cywilnych sprawach „drobnych i prostych” (model sądowy, arbitrażowy i administracyjny)*, „Palestra” 1977, z. 7, s. 25; S. Dalka, *Efektywność...*, s. 28.

⁴² Ustawa z dnia 9 stycznia 2009 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 26, poz. 156 ze zm.).

⁴³ A. Olaś, *Elektroniczne postępowanie upominawcze na mocy nowelizacji z 4.7.2019 r.* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020, s. 315.

⁴⁴ S. Cieślak, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 7, s. 359 i nn.; B. Draniewicz, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Edukacja Prawnicza” 2010, nr 5, s. 6 i nn.; P. Rylski, *Funkcjonowanie w praktyce przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym na etapie po wniesieniu sprzeciwu lub po przekazaniu sprawy sądowi właściwości ogólnej*, Warszawa 2015, s. 6; J. Studzińska, *Skutki zaskarżenia elektronicznego nakazu zapłaty przez jednego ze współuczestników* [w:] *Ar s in vita. Ar s in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Jankowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018, s. 172 i nn.; M. Wójcik-Krokowska, *Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym oraz w elektronicznym postępowaniu upominawczym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 5, s. 172 i nn. Por. odmiennie R. Flejszar, *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Państwo i Społeczeństwo” 2009, nr 3, s. 224 i nn.

⁴⁵ Chodzi zwłaszcza o wprowadzenie regulacji, według której po przekazaniu sprawy w związku

nicznym postępowaniem upominawczym, że należy już mówić o dwóch oddzielnych postępowaniach odrębnych⁴⁶. W odróżnieniu od postępowania upominawczego elektroniczne postępowanie upominawcze ma fakultatywny charakter, natomiast oba te postępowania cechuje sumaryczność (orzekanie na podstawie niekompletnego materiału procesowego) oraz fakt, że toczą się one bez udziału pozwanego (*ex parte*).

Postępowanie uproszczone wprowadzono do kodeksu w 2000 r.⁴⁷ Zostało ono pomyślane dla spraw prostych pod względem faktycznym i prawnym. Zgodnie z art. 505¹ k.p.c. w brzmieniu nadanym mu w 2019 r. w postępowaniu tym rozpoznaje się sprawy o świadczenie, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza dwudziestu tysięcy złotych, a w sprawach o roszczenia z rękojmi i gwarancji – jeżeli wartość przedmiotu umowy nie przekracza tej kwoty (art. 505¹ § 1 k.p.c.). Należy zatem podkreślić, że nowelizacja kodeksu z 2019 r. poszerzyła zakres przedmiotowy spraw należących do postępowania uproszczonego⁴⁸. O ile wcześniej postępowanie to stosowało się w sprawach ze stosunków kontraktowych, o tyle obecnie w postępowaniu tym rozpoznaje się sprawy o zasądzenie świadczenia, bez względu na ich charakter, a jedynym ogranicznikiem jest wartość przedmiotu sporu. Wyjątki od tej zasady są enumeratywnie wskazane w art. 505¹ § 2 k.p.c.

Postępowanie uproszczone ma charakter obligatoryjny, a sąd może rozpoznać sprawę z pominięciem przepisów o postępowaniu uproszczonym, jeżeli może to przyczynić się do sprawniejszego rozwiązania sporu (art. 505¹ § 3 k.p.c.)⁴⁹. Tak określone kryterium pominięcia postępowania uproszczonego stwarza pole do całkowitej uznaniowości⁵⁰.

Jak zauważa się w nauce, w odróżnieniu od postępowania nakazowego i upominawczego, struktura postępowania uproszczonego w ujęciu dynamicznym, jak też statycznym nie różni się od struktury procesu⁵¹ (postępowania zwykłego). Odrębności, które służą przyspieszeniu postępowania, ujawniają się przy analizie poszczególnych instytucji procesowych. Polegają w szczególności na ograniczeniach w zakresie przed-

z brakiem podstaw do wydania nakazu zapłaty, uchyleniem nakazu lub utraty przezeń mocy wskutek sprzeciwu nie mamy do czynienia z kontynuacją postępowania (jak to jest w postępowaniu upominawczym), lecz ze wszczęciem nowego postępowania w sprawie.

⁴⁶ A. Olaś, *Elektroniczne postępowanie...*, s. 316.

⁴⁷ Ustawa z dnia 24 maja 2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o zastawie rejestrowym i rejestrze zastawów, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy o komornikach sądowych i egzekucji (Dz. U. Nr 48, poz. 554 ze zm.).

⁴⁸ D. Chrapoński, *Nowa regulacja postępowania uproszczonego w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 2020, z. 7–8.

⁴⁹ W literaturze wyrażono pogląd, że tak określone kryterium *de facto* czyni z postępowania uproszczonego postępowanie fakultatywne. J. Derlatka, *Świadek-ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 7, s. 365.

⁵⁰ Pierwotnie art. 505⁷ § 3 k.p.c. stanowił, że jeżeli sąd uzna, że sprawa jest szczególnie zawiła lub jej rozstrzygnięcie wymaga wiadomości specjalnych, w dalszym ciągu rozpoznaje ją z pominięciem przepisów niniejszego działu. W takim wypadku nie pobiera się uzupełniającej opłaty od pozwu. Tak ujęte kryterium pozwalało przynajmniej na odwołanie się do konkretnych cech sprawy przy ocenie, czy usprawiedliwione jest odstąpienie od postępowania uproszczonego.

⁵¹ S. Cieślak, *Postępowania przyspieszone...*, s. 73.

miotowej kumulacji roszczeń, niedopuszczalności zmiany powództwa, wyłączeniu przepisów o interwencji głównej i ubocznej oraz o przypozwaniu i przekształceniach podmiotowych (art. 194–196 i 198 k.p.c.). W każdej sprawie rozpoznawanej w postępowaniu uproszczonym, jeżeli ściśle udowodnienie wysokości żądania nie jest możliwe lub nader utrudnione, istnieje możliwość zasądzenia odpowiedniej sumy według własnej oceny sądu opartej na rozważeniu wszystkich okoliczności sprawy (*ius moderandi*)⁵². Uznanie sędziowskie ma zrekompensować ograniczenia w zakresie dopuszczalności dowodu z opinii biegłego (art. 505⁶ § 2, art. 505⁷ k.p.c.). W postępowaniu uproszczonym pojawiła się także nowa instytucja tzw. świadka eksperta. Modyfikacji podlegają tu także zasady uzasadniania wyroku oraz zaskarżania (możliwość zrzeczenia się prawa do apelacji, węższe zakreslenia zarzutów apelacyjnych i inne).

Jeżeli chodzi o ograniczenia w zakresie przedmiotowej kumulacji roszczeń polegające na tym, że połączenie kilku roszczeń w jednym pozwie jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy wynikają z tego samego stosunku prawnego lub kilku stosunków prawnych tego samego rodzaju (art. 505³ k.p.c.), to ograniczenia te przyspieszają postępowanie przez zapobieżenie komplikacjom procesowym wynikającym z kumulacji (w szczególności badaniu pod względem faktycznym i prawnym wszystkich roszczeń), co niewątpliwie przedłuża postępowanie. Należy jednak zauważyć, że taki sposób uproszczenia postępowania to nic innego jak „uproszczenie przez mnożenie”. Roszczenia, które nie mogą być objęte jednym pozwem, będą dochodzone w odrębnym procesie. Mechanizm przyspieszenia jednego postępowania staje się zarzewiem osobno rozpoznawanych sporów. To samo dotyczy powództwa wzajemnego oraz zarzutu potrącenia, które są dopuszczalne w postępowaniu uproszczonym tylko wtedy, gdy także roszczenie wzajemne nadaje się do rozpoznania w tym postępowaniu (art. 505⁶ § 3 k.p.c.). O ile jasne jest, że łączenie spraw należących do postępowania uproszczonego ze sprawami wykraczającymi poza jego zakres przedmiotowy przekreślałoby sens postępowania uproszczonego, o tyle trzeba pamiętać, że owe roszczenia wzajemne staną się przedmiotem odrębnych procesów, co sprawi, że „efekt przyspieszenia” z szerszej perspektywy straci na atrakcyjności. Jeśli chodzi z kolei o ustanowioną w art. 505⁴ § 1 k.p.c. niedopuszczalność zmiany powództwa oraz wyłączenie stosowania przepisów o interwencji głównej i interwencji ubocznej, a także przepisów o przekształceniach podmiotowych (art. 194–196 i 198 k.p.c.), to uproszczenie i ewentualne przyspieszenie postępowania jest okupione zagrożeniem dla należytej ochrony praw osoby trzeciej oraz ryzykiem poniesienia przez powoda dotkliwych skutków procesowych, materialnych i finansowych. Niedopuszczalność przedmiotowej zmiany powództwa oznacza przecież, że każda taka zmiana prowadzi do wyłączenia zmienionego roszczenia i przekazania go do odrębnego postępowania. Pierwotne powództwo w pewnych przypadkach może zaś wręcz podlegać oddaleniu⁵³. Jeśli natomiast chodzi o zakaz przekształceń podmiotowych, to w razie wadliwego określenia stron procesu powód ponosi nieusuwalne

⁵² Unormowanie to odpowiada art. 322 k.p.c., który jednak ogranicza się tylko do spraw o naprawienie szkody, o dochody, o zwrot bezpodstawnego wzbogacenia i o świadczenie z umowy o dożywocie.

⁵³ Por. M. Manowska, *Postępowanie uproszczone w procesie cywilnym*, Warszawa 2001, s. 20.

ryzyko oddalenia powództwa, z czym wiązą się konsekwencje finansowe przegranego procesu, a w razie ponownego wytoczenia procesu pojawia się ryzyko, że roszczenie w stosunku do legitymowanej w sprawie osoby uległo przedawnieniu albo wygasło⁵⁴. Z kolei niedopuszczalność w postępowaniu uproszczonym interwencji, zwłaszcza interwencji ubocznej, oraz przypozwania sprawia, że pod znakiem zapytania staje nie tylko ochrona praw strony postępowania uproszczonego, ale także ochrona interesu prawnego osób trzecich, których dotyczy wynik postępowania.

Wprowadzenie ograniczeń dowodowych oraz w szerokim zakresie uznania sędziowskiego (*ius moderandi*) oznaczają, że w postępowaniu uproszczonym ustawodawca zadawała się „ułamnym” wyjaśnieniem sprawy. Skłania to do postawienia pytania, czy takie ukształtowanie postępowania uproszczonego jest godnym akceptacji sposobem na przyspieszenie postępowania⁵⁵. Jest to pytanie tym bardziej aktualne, że w art. 505⁹ k.p.c. ograniczono znacznie katalog zarzutów, na których można oprzeć apelację w postępowaniu uproszczonym. W odróżnieniu od postępowania upominawczego i elektronicznego postępowania upominawczego, w których z rozstrzygnięciem na podstawie niepełnego materiału procesowego mamy do czynienia tylko w pierwszej fazie postępowania (wydanie nakazu), w postępowaniu uproszczonym ograniczenia w tym zakresie rozciągają się także na postępowanie odwoławcze. Sens istnienia postępowania uproszczonego był już kwestionowany w nauce⁵⁶. Podnoszono przy tym, że istnienie postępowania uproszczonego miałyby rzeczywiste praktyczne znaczenie, gdyby wśród uproszczeń znalazło się np. ograniczenie postępowania do jednej instancji albo istotne zawężenie zakresu kognicji sądu odwoławczego czy też stworzenie możliwości wyrokowania na posiedzeniu niejawnym. Rozwiązania takie naruszałyby jednak standardy konstytucyjne instancyjności oraz jawności rozpoznania sprawy⁵⁷. Przychylając się do tego poglądu, wyrażam zapatrywanie, że – bez szkody dla praktyki – przepisy o postępowaniu uproszczonym już obecnie można byłoby uchylić. W moim przekonaniu oceny tej nie zmieniają modyfikacje tego postępowania wprowadzone w 2019 r.⁵⁸ Do rozważenia natomiast pozostaje, czy niektóre z instytucji postępowania uproszczonego nie zasługują na przeniesienie do przepisów ogólnych o procesie (np. ewentualność zrzeczenia się prawa do zaskarżenia orzeczenia – art. 505⁸ § 3 k.p.c. czy ograniczenie uzasadnienia wyroku – art. 505⁸ § 4 k.p.c.).

⁵⁴ *Ibidem*, s. 21 i nn.

⁵⁵ Takie samo podejście legło u podstaw regulacji postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych.

⁵⁶ T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 15; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 99.

⁵⁷ T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 15; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 99.

⁵⁸ Jak zauważa A. Oleś, zmiany przepisów o postępowaniu uproszczonym wprowadzone nowelizacją z 2019 r. z pewnością nie kończą dyskusji w kwestii potrzeby utrzymywania postępowania uproszczonego w ramach systemu postępowań przyspieszonych. *Idem*, *Postępowanie uproszczone po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryłski, Warszawa 2020, s. 276.

IV. Jeżeli chodzi o postępowania odrębne, których istnienie jest uzasadnione szczególnymi właściwościami spraw będących przedmiotem postępowania, to w kodeksie na plan pierwszy wysunięte zostało postępowanie w sprawach małżeńskich (art. 425–452 k.p.c.), przeznaczone do rozpoznawania spraw o rozwód i separację na żądanie jednego z małżonków oraz innych spraw małżeńskich, do których należą sprawy o unieważnienie małżeństwa, o ustalenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa oraz o ustanowienie rozdzielności majątkowej między małżonkami. Wyodrębnienie postępowania w sprawach małżeńskich jest konsekwencją doniosłości społecznej tychże spraw⁵⁹.

Do najważniejszych odrębności postępowania w tych sprawach należy zaliczyć ograniczenia zasady dyspozytywności i kontradiktoryjności polegające m.in. na niedopuszczalności rozstrzygnięcia sprawy przez sąd wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych, a w przypadku wydania wyroku zaocznego – na niemożności przyjęcia za prawdziwe twierdzeń powoda zawartych w pozwie i innych pismach procesowych doręczonych pozwanemu (art. 431 k.p.c.), na zarządzeniu przeprowadzenia wywiadu środowiskowego (art. 434 k.p.c.). Istotne odmienności dotyczą też rozszerzonej skuteczności wyroku (art. 435 § 1 k.p.c.), niedopuszczalności powództwa wzajemnego oraz niedopuszczalności wszczynania odrębnej sprawy o rozwód lub o separację w czasie procesu o rozwód lub o separację (art. 439 k.p.c.), niedopuszczalności wszczynania odrębnej sprawy o zaspokojenie potrzeb rodziny i o alimenty w czasie trwania procesu o rozwód lub o separację (art. 445 k.p.c.), niedopuszczalności wszczęcia odrębnego postępowania dotyczącego władzy rodzicielskiej nad wspólnymi dziećmi małżonków lub o ustalenie z nimi kontaktów w toku sprawy o rozwód lub o separację czy określenia kręgu osób legitymowanych biernie w procesie o unieważnienie małżeństwa albo o stwierdzenie istnienia lub nieistnienia małżeństwa, jeżeli powództwo wytacza prokurator (art. 448 k.p.c.). Katalog odrębności jest oczywiście dłuższy.

Podobne względy, które zadecydowały o wyodrębnieniu postępowania w sprawach małżeńskich, legły u podstaw wykreowania postępowania odrębnego w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi (art. 453–458 k.p.c.). Tu również mamy do czynienia z ograniczeniami dyspozytywności oraz kontradiktoryjności postępowania (niedopuszczalność rozstrzygnięcia sprawy przez sąd wyłącznie na uznaniu powództwa lub przyznaniu okoliczności faktycznych, a w przypadku wydania wyroku zaocznego – niemożność przyjęcia za prawdziwe twierdzeń powoda zawartych w pozwie i innych pismach procesowych doręczonych pozwanemu, zarządzanie wywiadu środowiskowego – art. 458 w zw. z art. 431 i 434 k.p.c.). Te i inne odrębności postępowania należycie odzwierciedlają specyfikę spraw ze stosunków między rodzicami a dziećmi i są spotykane także w obcych systemach prawnych⁶⁰.

⁵⁹ Odrębności postępowania w sprawach małżeńskich występują także w obcych systemach prawnych (np. w Niemczech, Austrii, Szwajcarii). Zazwyczaj polegają one na ograniczeniu zasady kontradiktoryjności i dyspozytywności na rzecz śledczości oraz oficjalności. Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1973, s. 10 i nn.

⁶⁰ Z. Krzemiński, *Postępowanie odrębne w sprawach ze stosunku między rodzicami a dziećmi*, Warszawa 1978, s. 10 i nn.

W odniesieniu do postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich oraz postępowania odrębnego w sprawach ze stosunków między rodzicami i dziećmi w nauce wyrażono pogląd, że ich zachowanie jest pożądane. W sprawach tych wymagana jest bowiem większa aktywność i kontrola ze strony sądu, a to ze względu na ochronę dobra dziecka i rodziny⁶¹. W kwestii tej prezentowane bywa również inne stanowisko⁶². Jednakże, mając na uwadze, że zdecydowana większość odrębności pojawiających się w omawianych postępowaniach jest – jak się wydaje – pożądana, należy opowiedzieć się za utrzymaniem tych odrębności.

V. Na postępowanie odrębne w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych składają się w istocie dwa odrębne postępowania. Wprowadzenie postępowania odrębnego w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych było związane z przekazaniem tych spraw do postępowania cywilnego niezależnie od wątpliwości, czy są to sprawy cywilne w znaczeniu materialnym czy formalnym. W nauce wskazuje się, że postępowanie w sprawach ubezpieczeń społecznych oparte jest na specyficznych dla niego zasadach konstrukcyjnych: ochrony słusznego interesu ubezpieczonego, ograniczonego formalizmu oraz postulatcie szybkości postępowania⁶³. Niektóre unormowania odróżniają wyraźnie to postępowanie od postępowania w sprawach pracowniczych, w szczególności w postępowaniu z zakresu ubezpieczeń społecznych wykluczone jest zawarcie ugody (art. 477¹² k.p.c.), której zawarcie jest mocno eksponowane w sprawach z zakresu prawa pracy⁶⁴. Istnienie szczególnych reguł postępowania przy rozpoznawaniu spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych wydaje się uzasadnione. Dlatego likwidacja tego postępowania odrębnego, tak długo, jak długo sprawy ubezpieczeniowe będą rozpoznawane w procesie cywilnym, nie wchodzi w grę, chociaż za słuszny uważam postulat, że rozpoznawanie z zakresu ubezpieczeń społecznych powinno być przekazane sądownictwu administracyjnemu⁶⁵. Dopóki jednak sprawy te są rozpoznawane w postępowaniu cywilnym, to warto przynajmniej rozważyć, czy sprawy z tego zakresu nie powinny być przesunięte do postępowania nieprocesowego. W sprawach tych, ze względu na ich przedmiot, konieczna jest bowiem

⁶¹ T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 14. Odrębną kwestią pozostaje natomiast to, czy sprawy rozpoznawane w postępowaniu w sprawach rodzinnych oraz w postępowaniu w sprawach ze stosunków między rodzicami a dziećmi nie powinny zostać przeniesione do postępowania nieprocesowego. Zob. M. Walasik, K. Markiewicz, *Założenia wstępne dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym Kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 9, s. 106.

⁶² Zdaniem F. Zedlera (*Co dalej z Kodeksem...*, s. 328), z postępowania odrębnego w sprawach małżeńskich należy zrezygnować, przenosząc niektóre rozwiązania szczególne (np. dotyczące pełnomocników czy jawności rozprawy) do przepisów ogólnych o czynnościach procesowych. Podobnie K. Weitz, *Czy nowa kodyfikacja...*, s. 25.

⁶³ M. Cholewa-Klimek, *Postępowanie sądowe...*, s. 62 i nn.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Zob. J. Ignaczewski, *Wymiar sprawiedliwości – teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2008, s. 96 i nn.; T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 14; J. Dorosz-Kruczyński, *Zmienić czy wyrzucić? Co dalej z postępowaniem odrębnym w sprawach gospodarczych?* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019, s. 324.

wzmoczona kontrola sądu nad czynnościami zainteresowanych podmiotów, podejmowanych w zakresie gromadzenia materiału procesowego⁶⁶. Co więcej, odrębności postępowania w sprawach ubezpieczeń społecznych powodują, że – pomimo iż sprawy te są rozpoznawane w procesie – w postępowaniu tym trudno jest zachować „czysty” model dwustronności⁶⁷.

W odniesieniu do postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy w piśmiennictwie wyrażono zapatrywanie, że z postępowania tego należy zrezygnować ze względu na to, iż odrębności względem ogólnego reżimu procesowego są nieznaczne⁶⁸. Odrębności postępowania w tych sprawach znajdują wyraz w zwiększeniu zakresu czynności podejmowanych przez sąd z urzędu (czynności wyjaśniające – art. 468 k.p.c.; szczególna kontrola czynności dyspozytywnych stron – art. 469 k.p.c.; wezwanie do wzięcia udziału w sprawie na podstawie art. 194 § 1 i 3 k.p.c. oraz pouczenie pracownika o roszczeniach wynikających z przytoczonych faktów – art. 477 k.p.c.; możliwość uwzględnienia z urzędu roszczenia alternatywnego – art. 477¹ k.p.c.)⁶⁹. Przepisy te mają na względzie ochronę pracownika w sprawach z zakresu prawa pracy, ale jednocześnie stanowią wyłom także w zasadzie równości stron. Nasuwa się zatem pytanie, czy utrzymywanie tej nierówności jest dziś uzasadnione. Potrzeba szczególnej ochrony pracownika jako strony słabszej procesu miała swe usprawiedliwienie nie tylko ideologiczne, ale i praktyczne w okresie, w którym pracownik był konfrontowany z pracodawcą będącym przedsiębiorstwem (często wieloprzemysłowym), wyposażonym w służby prawne i znaczne środki finansowe. Współcześnie natomiast przeciwnikiem pracownika, korzystającego ze wsparcia związku zawodowego, bywa niekiedy drobny przedsiębiorca, którego nawet nie stać na to, żeby ponieść koszty profesjonalnego pełnomocnika. W razie likwidacji postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy niektóre inne rozwiązania istniejące w tym postępowaniu można przenieść do przepisów ogólnych o procesie, np. unormowanie dotyczące nadania rygoru natychmiastowej wykonalności wyrokowi zasądzającemu należność pracownika (art. 477² § 1 k.p.c.).

VI. Jak się wydaje, nie wymaga szerszej argumentacji pogląd, że brak jest sensu w utrzymywaniu regulacji dotyczącej odrębnego postępowania w sprawach o ochronę posiadania, która obejmuje zaledwie dwa przepisy⁷⁰. Można je z powodzeniem ulokować

⁶⁶ Postulat taki wysuwają M. Walasik i K. Markiewicz, *Założenia wstępne...*, s. 106.

⁶⁷ Zob. B. Gudowska, *Zainteresowany, czyli kłopot (uwagi o art. 477¹ k.p.c.)* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria...*, s. 235 i nn.; P. Rylski, *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, nr 109, s. 92; M. Szymanowski, *Zainteresowany i inna osoba – jako strony w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, „Polski Proces Cywilny” 2021, nr 1, s. 45 oraz 54 i nn.

⁶⁸ M. Walasik, *Zakres regulacji...*, s. 52. Por. też T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 14.

⁶⁹ Zob. też E. Marszałkowska-Krzes, *Specyfika postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* [w:] *Z zagadnień prawa pracy i prawa socjalnego. Księga jubileuszowa Profesora Herberta Szurgacza*, red. Z. Kubot, T. Kuczyński, Warszawa 2011, s. 414 i nn.

⁷⁰ Zob. T. Ereciński, *Postępowania odrębne...*, s. 14; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 98; F. Zedler, *Co dalej z Kodeksem...*, s. 328.

w ogólnych przepisach o procesie⁷¹. Trzeba jednak przyznać, że w przeszłości zagadnienie wyodrębnienia procesu posesoryjnego nie było jednoznacznie postrzegane w piśmiennictwie⁷².

VII. Szczególnym problemem w polskim prawie procesowym cywilnym stało się postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych. Postępowanie to zostało wprowadzone do kodeksu ustawą z dnia 24 maja 1989 r. o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych (Dz. U. Nr 33, poz. 175 ze zm.). Przepisy te pojawiły się w kodeksie postępowania cywilnego w związku z likwidacją w Polsce, pod koniec okresu komunistycznego, Państwowego Arbitrażu Gospodarczego (dalej: PAG), który – jako organ państwowy niebędący sądem – rozstrzygał spory pomiędzy tzw. jednostkami gospodarki uspołecznionej. Wraz z likwidacją PAG sprawy gospodarcze przekazano na drogę procesu cywilnego, choć wcześniej toczyła się dyskusja, czy do rozpoznawania tych spraw nie należy powołać sądów szczególnych⁷³. Przekazując rozpoznawanie spraw gospodarczych sądom powszechnym (wydziałom gospodarczym) według kodeksu postępowania cywilnego, zdecydowano, iż konieczne jest wprowadzenie pewnych odmienności proceduralnych nawiązujących nieco do dawnej procedury arbitrażowej⁷⁴. Znalazło to wyraz we wprowadzeniu – niemającego żadnego odniesienia w polskiej tradycji⁷⁵ – postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych⁷⁶. Podobne zjawisko pojawiło się także w innych krajach postkomunistycznych⁷⁷. Pierwotnie od-

⁷¹ P. Grzegorzcyk, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 98 (przypis 950).

⁷² Zob. zwłaszcza M. Allerhand, *Nadzwyczajne procesy cywilne* [w:] *Polska procedura cywilna*, t. 2, s. 130 i nn.; J. Krajewski, *Odrębności postępowania posesoryjnego*, „Nowe Prawo” 1961, nr 2, s. 210 i nn.

⁷³ Szerzej zob. T. Wiśniewski [w:] *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. *idem*, seria: System Prawa Handlowego, t. 7, Warszawa 2007, s. 8 i nn.

⁷⁴ Było to wyrazem tendencji zachowawczych zmierzających do ocalenia tego, co w obliczu nowych zjawisk gospodarczo-politycznych może bądź powinno być zachowane. J. Gudowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 2, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, s. 1079.

⁷⁵ Nie jest prawdą, jakoby w dawnym kodeksie postępowania cywilnego unormowane było postępowanie odrębne „w sprawach handlowych”. Por. B. Draniewicz, Ł. Piebiak, *Postępowania odrębne. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 26. W okresie międzywojennym istniały wprawdzie wydziały handlowe, w których orzekali tzw. sędziowie handlowi, ale nie były z tym związane żadne odmienności proceduralne. Zob. P. Grzegorzcyk, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 75 (przypis 16); A. Jakubecki, *Czy potrzebne jest nam postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych? (uwagi na tle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego z 13 września 2018 r.)*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2018, nr 4, s. 58.

⁷⁶ Co do założeń, którymi kierowano się przy wprowadzeniu tego postępowania, zob. zwłaszcza S. Włodyka, *Sądownictwo gospodarcze (uwarunkowania i założenia)*, „Państwo i Prawo” 1987, z. 5; *idem*, *Ustawa o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 3, s. 24 i nn.; T. Ereściński, *Sądy gospodarcze w obliczu spodziewanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 132 i nn.

⁷⁷ A.M. Arkuszewska, A. Kościółek, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego – wybrane zagadnie-*

mienności tego postępowania nie były drastycznie różne od ogólnych reguł procesu cywilnego. Zmieniło się to jednak w miarę kolejnych nowelizacji⁷⁸. W wyniku nowelizacji z 2006 r.⁷⁹ postępowanie w sprawach gospodarczych zostało ukształtowane w taki sposób, że właściwie straciło punkty styczne ze zwykłym procesem. W szczególności wskutek nowelizacji z 2006 r. dodatkowemu zaostreniu uległy rygory prekluzji w gromadzeniu materiału procesowego, wyłączono możliwość dokonywania przekształceń podmiotowych oraz przedmiotowych powództwa, a także wyłączono powództwo wzajemne oraz ograniczono dopuszczalność potrącenia⁸⁰.

Krytyka wyodrębnienia postępowania w sprawach gospodarczych narastała od dawna⁸¹. Podkreślano, że: 1) istnienie odrębnej procedury w sprawach gospodarczych jest ewenementem na skalę światową; 2) istnienie odrębnego postępowania mogło być usprawiedliwione w okresie przejściowym z gospodarki nakazowo-rozdzielczej do gospodarki rynkowej, ale następnie doszło do dezaktualizacji przesłanek uzasadniających jego dalsze istnienie; 3) sprawy gospodarcze z prawnego punktu widzenia nie różnią się od innych spraw, a jedynym wyznacznikiem odrębności postępowania jest status stron; 4) różnicowanie procedury ze względu na kryterium statusu stron jest sprzeczne z zasadą równości wobec prawa; 5) fałszywe jest założenie, że „profesjonalizm” przedsiębiorców w zakresie działalności gospodarczej uzasadnia narzucenie im surowszych wymagań co do prowadzenia procesu, ponieważ w zakresie prawa przedsiębiorcy nie są profesjonalistami⁸². I chociaż nie brakowało również zwolenników zaostrego rygoryzmu postępowania w sprawach gospodarczych⁸³, przewagę zdobył pogląd opowiadający się za usunięciem postępowania w sprawach gospodarczych z polskiego systemu postępowania cywilnego⁸⁴. W nowelizacji z dnia 16 wrześ-

nia. Część I, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 5, s. 7. Postępowanie gospodarcze jest odrębnie unormowane na Ukrainie.

⁷⁸ Por. np. E. Marszałkowska-Krześ, *Nowelizacja postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2000, nr 10, s. 18 i nn.

⁷⁹ Ustawa z dnia 16 listopada 2006 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 235, poz. 1699).

⁸⁰ Szerzej na temat odrębności postępowania w sprawach gospodarczych zob. m.in. M. Manowska, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008, s. 139 i nn.

⁸¹ Zwraca na to uwagę A. Machnikowska, *Postępowanie w sprawach gospodarczych jako postępowanie odrębne* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021, s. 307 i nn. T. Erciński (*Sądy gospodarcze...*, s. 135) podkreśla jednak, że postępowanie gospodarcze wprowadzone w 1989 r. powinno być postrzegane jako twór swojej epoki i recepta na sprawne rozpoznawanie sporów gospodarczych w okresie przejściowym (od gospodarki nakazowo-rozdzielczej do gospodarki wolnorynkowej).

⁸² Zob. literatura powołana przez T. Wiśniewskiego – *idem*, *Postępowanie sądowe z udziałem przedsiębiorców*, red. *idem*, seria: System Prawa Handlowego, t. 7, Warszawa 2013, s. 11 i nn.

⁸³ Zob. np. B. Draniewicz [w:] *idem*, Ł. Piebiak, *Postępowania odrębne...*, s. 31 i nn.; M. Ossowska-Grzelak, *Wybrane odrębności proceduralne postępowania w sprawach gospodarczych na tle ogólnego postępowania rozpoznawczego – cz. 2*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 23, s. 1263.

⁸⁴ T. Erciński, *Postępowania odrębne...*, s. 13; R. Flejszar, *Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym*, Warszawa 2006, s. 257 i nn.; P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 80 i nn.; K. Weitz, *Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych?*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8, s. 24.

nia 2011 r.⁸⁵ przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych zostały uchylone z dniem 3 maja 2012 r.

Niestety, przyzwyczajenie do idei odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych ze strony niektórych przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości spowodowały, że nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego, zaledwie po siedmiu latach, przywróciła instytucję postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych⁸⁶. W uzasadnieniu projektu wskazano, że poddanie spraw gospodarczych zwyktemu procesowi nie spełnia wymagań współczesnego obrotu gospodarczego oraz że celem przywrócenia postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych jest skrócenie czasu rozpoznania i rozstrzygnięcia tych spraw. Założenia te uważam za bałamutne⁸⁷. Razi zwłaszcza twierdzenie o rzekomej nieprzystawalności procesu toczącego się na zasadach ogólnych do wymogów obrotu gospodarczego. Wadliwe jest też „absolutyzowanie” szybkości postępowania w sprawach gospodarczych kosztem zasadniczych założeń procesu cywilnego⁸⁸. Szybkość postępowania bowiem, chociaż pożądana w każdej sprawie, nie jest wartością nadrzędną w procesie cywilnym i musi być postrzegana przez pryzmat prawidłowego osądzenia sprawy⁸⁹. Przywracanie postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych (będącego reliktem okresu komunistycznego w Polsce⁹⁰) trzydzieści lat po transformacji ustrojowej i gospodarczej w Polsce jest zabiegiem kuriozalnym⁹¹.

Nowe przepisy o postępowaniu w sprawach gospodarczych nawiązują w wielu aspektach do uregulowań znanych z poprzedniej regulacji (np. zakaz występowania

Postulat taki wysunąłem już w 2003 r. podczas obrad Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego działającej przy Ministrze Sprawiedliwości.

⁸⁵ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 233, poz. 1381).

⁸⁶ Krytycznie co do tego B. Rymkiewicz, *Postępowanie w sprawach gospodarczych a realizacja postulatu sprawności postępowania* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. F. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020, s. 297; K. Gwóźdź, *Postępowanie w sprawach gospodarczych jako postępowanie odrębne – novum czy powrót do przyszłości?* [w:] *Nowelizacja Kodeksu...*, s. 309; A. Jakubecki, *Czy potrzebne jest...*, s. 55 i nn.

⁸⁷ Zob. analizę argumentacji za i przeciw postępowaniu odrębnemu w sprawach gospodarczych z perspektywy aksjologicznej przedstawioną przez A. Machnikowską – *eadem*, *Postępowanie w sprawach gospodarczych...*, s. 311–321.

⁸⁸ P. Grzegorzczak, *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze...*, s. 84.

⁸⁹ *Ibidem*; K. Weitz, *Czy potrzebne jest...*, s. 38; A. Jakubecki, *Czy potrzebne jest postępowanie...*, s. 55. Odmienne poglądy w tej kwestii wyraża I. Gil, *Pojęcie sprawy gospodarczej i odrębności postępowania w sprawach gospodarczych według projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne...*, s. 308. Zdaniem tej autorki z punktu widzenia przedsiębiorcy najważniejsze jest szybkie i sprawne przeprowadzenie postępowania rozpoznawczego, a ochrona prawna udzielana przez sądy będzie efektywna tylko w przypadku sprawnego prowadzenia postępowań rozpoznawczych, nawet z uszczerbkiem dla „prawdy materialnej”. Osobiście wątpię jednak, czy pod tym poglądem podpisałby się którykolwiek przedsiębiorca, który „szybko i sprawnie” przegrał proces na podstawie ustaleń dokonanych wbrew prawdzie materialnej.

⁹⁰ J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, t. 2..., s. 1080.

⁹¹ Zob. także krytyczne uwagi J. Gudowskiego w: *ibidem*, s. 1081.

z nowymi roszczeniami zamiast lub obok dotychczasowego roszczenia, zakaz dokonywania przekształceń podmiotowych powództwa, niedopuszczalność powództwa wzajemnego, prekluzja w gromadzeniu materiału procesowego), ale niewątpliwie nie jest to wierne odtworzenie poprzedniego stanu prawnego. Do nowości należą bowiem unormowania dotyczące m.in.: umów dowodowych, subsydiarności dowodu z zeznań świadków, konieczności wykazania dokumentem czynności strony, w szczególności oświadczenia woli lub wiedzy, z którym prawo łączy nabycie, utratę lub zmianę uprawnienia strony w zakresie stosunku prawnego. Poszerzono także krąg spraw rozpoznawanych w postępowaniu w sprawach gospodarczych.

Abstrahując od analizy poszczególnych odrębności postępowania w sprawach gospodarczych⁹², jestem przekonany, że żadna z nich – bez względu na jej ocenę – nie usprawiedliwia istnienia odrębnego postępowania w sprawach gospodarczych⁹³. Jeżeli zaś niektóre z tych rozwiązań mogą, bez szkody dla należytego rozstrzygnięcia sprawy, przyczynić się do usprawnienia postępowania, to najlepszym rozwiązaniem byłoby przeniesienie ich do ogólnych przepisów o procesie. Istnienie postępowania w sprawach gospodarczych, wyodrębnionego w oparciu o kryteria podmiotowe, budzi także zastrzeżenia konstytucyjne w świetle stanowiska Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym kryterium to nie jest wystarczające dla zaostrożenia rygorów procesowych⁹⁴. Konkludując, w moim przekonaniu przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych należy jak najszybciej uchylić.

VIII. Najnowszym postępowaniem odrębnym, które pojawiło się w kodeksie postępowania cywilnego w efekcie nowelizacji z 2020 r.⁹⁵, jest postępowanie w sprawach własności intelektualnej. Postępowanie to zastało uregulowane w dziale IVg tytułu VI księgi pierwszej kodeksu postępowania cywilnego (art. 479⁸⁹–479¹²⁹ k.p.c.). Stworzenie postępowania odrębnego w sprawach własności intelektualnej pozostaje w ścisłym związku z wprowadzeniem do polskiego systemu sądownictwa wyspecjalizowanych sądów rozpoznających sprawy z tego zakresu, tzw. sądów własności intelektualnej⁹⁶. Z powyższymi zmianami związane są pewne modyfikacje przepisów

⁹² Krytykę rozwiązań przedstawiłem w odrębnym opracowaniu. Zob. A. Jakubecki, *Czy potrzebne nam jest postępowanie...*, s. 53–69.

⁹³ Zob. też T. Ereciński, *Sądy gospodarcze...*, s. 134.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 135; J. Gudowski [w:] *Kodeks...*, t. 2..., s. 1081. Na tle dawnego stanu faktycznego M. Mączyński, *Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 5, s. 60. Por. też R. Flejszar, *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz*, Warszawa 2007, s. 188.

⁹⁵ Ustawa z dnia 13 lutego 2020 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 288 ze zm.).

⁹⁶ Sprawy własności intelektualnej należą do właściwości sądów okręgowych (art. 479⁹⁰ § 1 k.p.c.). Na podstawie rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 29 czerwca 2020 r. w sprawie przekazania niektórym sądom okręgowym rozpoznawania spraw własności intelektualnej z właściwości innych sądów okręgowych (Dz. U. poz. 115) rozpoznawanie spraw własności intelektualnej przekazano sądom okręgowym w Gdańsku, Katowicach, Lublinie, Poznaniu i Warszawie. W sprawach własności intelektualnej dotyczących programów komputerowych, wynalazków, wzorów użytkowych, topografii układów scalonych, odmian roślin oraz tajemnic przedsiębiorstwa o charakterze technicznym wyłącznie właściwy w pierwszej instancji jest Sąd Okręgowy w Warszawie (art. 479⁹⁰ § 2 k.p.c.).

ustaw materialnoprawnych z zakresu prawa własności intelektualnej. Z uzasadnienia projektu nowelizacji wynika, że ustanowienie postępowania odrębnego w sprawach własności intelektualnej było podyktowane daleko idącą specyfiką tych spraw i rosnącą z roku na rok ich liczbą⁹⁷.

Wśród odrębności postępowania w sprawach własności intelektualnej pojawiają się instytucje niewystępujące w innych kodeksowych postępowaniach cywilnych, w szczególności: zabezpieczenie środka dowodowego (art. 479⁹⁶ i nn. k.p.c.), wyjawienie lub wydanie środka dowodowego (art. 479¹⁰⁶ i nn. k.p.c.) oraz wezwanie do udzielenia informacji (art. 479¹¹² i nn. k.p.c.). Warto dodać, że zabezpieczenie środka dowodowego jest instytucją całkowicie różną od zabezpieczenia dowodu w rozumieniu art. 310 i nn. k.p.c. Inne szczególne uregulowania odnoszą się m.in. do powództw wzajemnych (art. 479¹² i nn. k.p.c.), *ius moderandi* (art. 479⁹³ k.p.c.), a także obligatoryjnego zastępstwa stron przez adwokatów, radców prawnych lub rzeczników patentowych (art. 87² k.p.c.)⁹⁸.

Zamieszczone w postępowaniu w sprawach gospodarczych przepisy o zabezpieczeniu środka dowodowego, wyjawieniu lub wydaniu środka dowodowego oraz wezwaniu do udzielenia informacji stanowią kolejną już próbę transpozycji do prawa polskiego dyrektywy 2004/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie egzekwowania praw własności intelektualnej (Dz. Urz. UE L 157 z 30.04.2004, s. 45; dalej: dyrektywa 2004/48/WE). Regulacje dotyczące tych zagadnień były dotąd zamieszczone w odrębnych ustawach z zakresu prawa własności intelektualnej⁹⁹, i choć stanowiły one implementacje tych samych przepisów dyrektywy, to różniły się niekiedy znacznie między sobą¹⁰⁰. Przepisy te z dniem 1 lipca 2020 r. zostały albo uchylone, albo zmodyfikowane, a unormowania zamieszczone w przepisach o postępowaniu odrębnym w sprawach własności intelektualnej ujednoliciły stan prawny¹⁰¹. Jest to niewątpliwą zaletą omawianego unormowania¹⁰².

⁹⁷ Zob. też M. Rejda, *Nowe postępowanie w sprawach własności intelektualnej*, Lex/el. 2020.

⁹⁸ Zob. A. Tomaszek, J. Wojewódzka, *Sprawy własności intelektualnej – nowe postępowanie odrębne w polskiej procedurze cywilnej*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 15, s. 785 i nn.

⁹⁹ Zob. obowiązujące do 1 lipca 2020 r. brzmienie art. 80 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 4 kwietnia 1992 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 1062), art. 36b ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 26 czerwca 2003 r. o ochronie odmian roślin (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 213 ze zm.), art. 11a ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. o ochronie baz danych (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 386), art. 286² ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 324).

¹⁰⁰ Zob. A. Jakubecki, *Wezwanie do udzielenia informacji w postępowaniu odrębnym w sprawach własności intelektualnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3, s. 479 i nn.; M. Rejda, *Zabezpieczenie dowodów w sprawach o naruszenia praw własności intelektualnej*, Warszawa 2019, s. 55 i nn.; B. Matusiewicz-Kulig, A. Sokołowska-Ławniczek, *Sądy ds. własności intelektualnej w Polsce – wybrane zagadnienia*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 20 (dodatek), s. 66.

¹⁰¹ M. Dziurda, *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej z perspektywy systemowej*, „Przeгляд Sądowy” 2020, nr 10, s. 6; A. Jakubecki, *Wezwanie do udzielenia informacji...*, s. 480.

¹⁰² A. Kościółek, *Zakres zastosowania wezwania do udzielenia informacji (art. 479¹¹² i n. k.p.c.) [w:] Praktyka wobec nowelizacji...*, s. 348 i 357.

Poza dyskusją jest, że przepisy implementujące dyrektywę 2004/48/WE modyfikują postępowanie w sprawach własności intelektualnej. Odrębną kwestią jest jednak to, czy przepisy powinny znaleźć się właśnie w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, czy też w odrębnej lub odrębnych ustawach¹⁰³. Okoliczność, że w dotychczasowym stanie prawnym regulacje rozsiane w różnych ustawach nie były ujednolicone, świadczy o niedostatkach legislacji, a nie o tym, że takie umieszczenie regulacji jest niemożliwe. Należy wszakże zauważyć, że ewentualne ulokowanie szczególnych unormowań dotyczących postępowania w sprawach własności intelektualnej poza kodeksem postępowania cywilnego nie zmieniałoby sedna rzeczy. Co najwyżej mogłyby się pojawiać wątpliwości, czy mielibyśmy tu do czynienia z postępowaniem odrębnym, czy też wyłącznie z modyfikacjami ogólnego postępowania procesowego niezastępującymi na określenie ich mianem postępowania odrębnego. Przecież odrębności postępowań w sprawach z zakresu ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, prawa własności przemysłowej, ustawy o ochronie odmian roślin oraz ustawy o ochronie baz danych istniały w naszym systemie już wcześniej, a jednak doktryna nie klasyfikowała tych postępowań jako postępowania odrębne. Odmienności traktowano jako odchylenia od zwykłego przebiegu procesu. Faktem jest natomiast, że na tle nowej regulacji postępowania w sprawach własności intelektualnej liczba odchyień od zwykłego procesu wyraźnie wzrosła. Będąc przekonany, że w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej absolutnie konieczne było wprowadzenie jednolitej regulacji w przedmiocie zabezpieczenia środka dowodowego, wyjawienia lub wydania środka dowodowego oraz wezwania do udzielenia informacji, wyrażam wątpliwość, czy równie niezbędne bądź pożądane były także inne modyfikacje reguł ogólnych, np. wprowadzenie przymusu adwokacko-radcowskiego¹⁰⁴. Kwestia ta wymaga niewątpliwie pogłębionej dyskusji z udziałem przedstawicieli doktryny prawa własności intelektualnej.

IX. Poza kodeksem postępowania cywilnego pozostaje postępowanie grupowe, uregulowane w ustawie z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (tekst jedn.: Dz. U. z 2020 r., poz. 446; dalej: u.d.r.p.g.). Postępowanie to jest pomyślane jako pozakodeksowe sądowe postępowanie cywilne¹⁰⁵, w którym można dochodzić roszczeń jednego rodzaju, co najmniej 10 osób, opartych na tej samej

¹⁰³ M. Dziurda, *Postępowanie...*, s. 6.

¹⁰⁴ Złożoność spraw z zakresu prawa własności intelektualnej niewątpliwie uzasadnia zastępstwo stron przez fachowych pełnomocników. Z pewnością można wskazać sprawy, których stopień komplikacji prawnej jest nie mniejszy, w których jednak brak obowiązkowego zastępstwa procesowego przez adwokatów lub radców prawnych.

¹⁰⁵ P. Grzegorzczak, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Ogólna charakterystyka*, Warszawa 2011, s. 23; T. Erciński, P. Grzegorzczak, *Effective Protection of Divers Interests in Civil Procedure on the Example of Polish Act on Group Action [w:] Recent Trends in Economy of Civil Procedure. Materials of International Conference 9–10.5.2013*, Vilnius 2013, s. 24 i nn.; T. Jaworski, P. Radzimirski, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 21; B. Cis, *Zasady dochodzenia roszczeń w postępowaniu grupowym w świetle dokonanych i projektowanych zmian [w:] Postępowanie cywilne...*, s. 363.

lub takiej samej podstawie faktycznej. W nauce istnieją wątpliwości, czy postępowanie grupowe można zaliczyć do postępowań odrębnych. Od postępowań odrębnych w ścisłym kodeksowym znaczeniu różni się ono przede wszystkim tym, że unormowano je poza kodeksem postępowania cywilnego oraz że jest nakierowane na ochronę interesu pewnej grupy, a nie prawa podmiotowego czy interesu indywidualnego, co charakteryzuje klasyczny model procesu cywilnego¹⁰⁶. W literaturze postępowanie to bywa też zaliczane wprost do postępowań odrębnych¹⁰⁷.

Zamieszczenie regulacji postępowania grupowego poza kodeksem postępowania cywilnego wynikało z tej przyczyny, iż Komisja Kodyfikacyjna uznała, że – wobec braku tradycji grupowego dochodzenia w prawie polskim – konieczne jest „przetestowanie”, czy i jak instytucja ta sprawdzi się w praktyce. Nie byłoby bowiem rozsądne wprowadzanie postępowania grupowego do kodeksu postępowania cywilnego, co w razie ewentualnych wadliwości regulacji wymuszałoby dalsze jego nowelizacje¹⁰⁸. Zakładano, że w razie potwierdzenia w praktyce przydatności postępowania grupowego regulacja ta zostanie zamieszczona w nowym kodeksie postępowania cywilnego, nad którego projektem prowadzono prace¹⁰⁹.

Celem wprowadzenia postępowania grupowego było stworzenie możliwości rozstrzygnięcia wielu podobnych spraw różnych podmiotów w jednym postępowaniu, zwłaszcza w przypadku, gdy jest to bardziej korzystne dla zainteresowanego niż indywidualne dochodzenie roszczenia¹¹⁰. Chodzi głównie o przypadki, w których uprawniony zwykle rezygnuje z dochodzenia swych praw ze względu na niską wartość przedmiotu sporu albo wskutek poczucia bezsilności wobec potężnego przeciwnika¹¹¹.

Odrębności postępowania grupowego wyrażają się m.in. w odmiennym przebiegu, szczególnie określonych przesłankach dopuszczalności postępowania oraz w zakresie spraw cywilnych, które mogą zostać rozpoznane w postępowaniu grupowym. Przede wszystkim unormowano tu także właściwość sądu (art. 3 u.d.r.p.g.), sposób określenia strony powodowej (art. 4 u.d.r.p.g.), zasady określania wynagrodzenia pełnomocnika (art. 5 u.d.r.p.g.), wymagania co do treści pozwu (art. 6 u.d.r.p.g.), obowiązek złożenia przez powoda kaucji na zabezpieczenie kosztów procesu (art. 8 u.d.r.p.g.) i inne kwestie.

¹⁰⁶ Zob. R. Kulski, *Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017, s. 115 i nn.; P. Grzegorzcyk, *Ustawa...*, s. 11.

¹⁰⁷ Zob. np. W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 372; W. Kuberska, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym – pierwsze doświadczenia praktyczne*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 7–8, s. 83 i nn.; R. Kulski, *Ochrona...*, s. 260.

¹⁰⁸ M. Sieradzka, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 11 i nn. Pod uwagę brano także odmienną postępowania grupowego od zwykłego procesu ukierunkowanego na ochronę indywidualnych interesów. P. Grzegorzcyk, *Ustawa...*, Warszawa 2011, s. 22.

¹⁰⁹ Zob. uzasadnienie projektu ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, Sejm VI kadencji, druk sejmowy nr 1829 oraz P. Grzegorzcyk, *Ustawa...*, s. 22 i nn.

¹¹⁰ M. Asłanowicz, *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, Warszawa 2019, Wprowadzenie, nb 46.

¹¹¹ M. Sorysz, *Powództwo grupowe – zagadnienia wybrane*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 21, 1176 i nn.

Z jednej strony postępowanie grupowe nie cieszy się nadmierną popularnością w praktyce, a liczba wytaczanych spraw nie jest duża¹¹². Wynika to m.in. z faktu, że zakres spraw należących do postępowania grupowego w toku prac legislacyjnych w Sejmie został bardzo ograniczony¹¹³. Wśród innych przyczyn małej popularności w praktyce postępowania grupowego wskazuje się przewlekłość postępowania, trudności w dochodzeniu roszczeń pieniężnych, ryzyko obciążenia powoda kaucją na zabezpieczenie kosztów postępowania oraz problemy interpretacyjne¹¹⁴. Z drugiej zaś strony postępowanie grupowe jest pozytywnie oceniane w doktrynie¹¹⁵, chociaż wysuwa ona także godne rozważenia postulaty co do nowelizacji przepisów¹¹⁶ oraz poszerzenia postępowania, np. na spory z zakresu prawa pracy¹¹⁷.

W moim przekonaniu postępowanie grupowe, pomimo relatywnie niewielkiej liczby spraw¹¹⁸, znalazło swe miejsce w polskim systemie prawa procesowego cywilnego. Praktyka potwierdziła przydatność tego postępowania dla ochrony interesów zbiorowych. Postępowanie to – abstrahując od ewentualnej potrzeby dalszych modyfikacji – nie tylko więc zasługuje na dalsze istnienie, ale także na włączenie do kodeksu po-

¹¹² Zob. M. Asłanowicz, *Ustawa...*, Wprowadzenie, nb 47; B. Cis, *Zasady...*, s. 367.

¹¹³ Zakres ten został nieco poszerzony w nowelizacji z dnia 7 kwietnia 2017 r. Obecnie – jak wynika z art. 1 ust. 2, 2a i 2b u.d.r.p.g. – ustawa ma zastosowanie w sprawach o roszczenia z tytułu odpowiedzialności za szkodę – wyrządzoną przez produkt niebezpieczny, z tytułu czynów niedozwolonych, z tytułu odpowiedzialności za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania umownego lub z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, a w odniesieniu do roszczeń o ochronę konsumentów także w innych sprawach. W postępowaniu grupowym jest wyłączone dochodzenie roszczeń o ochronę dóbr osobistych, z wyjątkiem roszczeń wynikających z uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, w tym roszczeń przysługujących najbliższym członkom rodziny poszkodowanego, zmarłego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia. Możliwość dochodzenia w postępowaniu grupowym roszczeń pieniężnych wynikających z uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, w tym roszczeń pieniężnych przysługujących najbliższym członkom rodziny poszkodowanego, zmarłego wskutek uszkodzenia ciała lub wywołania rozstroju zdrowia, jest ograniczona do żądania ustalenia odpowiedzialności pozwanego.

¹¹⁴ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia dochodzenia wiarytelności, Sejm VIII kadencji, druk sejmowy nr 1185. Zob. też A. Jaworski, P. Radziński, *Ustawa...*, s. VII.

¹¹⁵ Zob. np. M. Dębiak, *Postępowanie grupowe – analiza regulacji w wymiarze teoretycznym i praktycznym po czterech latach jej funkcjonowania*, „Forum Prawnicze” 2014, nr 6, s. 30; M. Sieradzka, *Postępowanie grupowe – kolejny krok w kierunku ochrony interesów wielu podmiotów w jednym postępowaniu*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 4, s. 11; P. Pogonowski, *Postępowanie grupowe. Ochrona prawna wielu podmiotów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 16.

¹¹⁶ B. Cis, *Zasady...*, s. 382 i nn.; M. Dębiak, *Postępowanie...*, s. 36; A. Jaworski, *Dopuszczalność postępowania grupowego – uwagi prawnoporównawcze*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 11–12, s. 69 i nn. Por. M. Szafrńska-Rejda, *Funkcjonowanie w praktyce sądowej ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, Warszawa 2017, s. 72, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Szafra%C5%84ska-Rejda-M_-Dochodzenie-rozszcze%C5%84-w-post%C4%99powaniu-grupowym-po-red-bez-rej.-zmian.pdf [dostęp: 5.11.2021].

¹¹⁷ A. Jaworski, *Dopuszczalność...*, s. 69; M. Mędrala, *Funkcja ochronna cywilnego postępowania sądowego w sprawach z zakresu prawa pracy*, Warszawa 2011, s. 298; B. Cis, *Zasady...*, s. 383.

¹¹⁸ W latach 2010–2018 do sądów w sprawach cywilnych i gospodarczych wniesiono łącznie 256 pozwów w postępowaniu grupowym. Wykaz dostępny na: <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie> [dostęp: 5.11.2021].

stępowania cywilnego¹¹⁹. W nauce zwrócono natomiast uwagę, że nowelizacje ustawy o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym z 2017 oraz 2019 r. świadczą o tym, iż ustawodawca najprawdopodobniej nie zdecyduje się na zamieszczenie tej regulacji w kodeksie¹²⁰. Moim zdaniem brak decyzji co do włączenia postępowania grupowego do kodeksu postępowania cywilnego wynika stąd, że wskutek zlikwidowania w dniu 17 grudnia 2015 r. Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego doszło do zerwania ciągłości prac legislacyjnych w zakresie prawa cywilnego materialnego i procesowego. Kwestia, czy postępowanie grupowe należy włączyć do kodeksu, może być uważana za dyskusyjną¹²¹.

X. Cytowana wyżej ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji obok przepisów materialnoprawnych zawiera także dość obszerną regulację procesową odnoszącą się do postępowania sądowego w sprawach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji. Ustawa została uchwalona w celu implementacji dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/104/UE z dnia 26 listopada 2014 r. w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich i Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego (Dz. Urz. UE L 349 z 5.12.2014, s. 1)¹²².

Naruszenie prawa konkurencji zgodnie z art. 2 pkt 1 u.r.n.s. oznacza naruszenie zakazów określonych w art. 101 lub art. 102 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 1) lub zakazów określonych w art. 6 lub art. 9 ustawy z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r., poz. 275).

Regulacje procesowe zawarte w omawianej ustawie dotyczą w szczególności właściwości rzeczowej i miejscowej sądu, łączenia spraw do rozpoznania i rozstrzygnięcia, umorzenia postępowania zawieszonoego na zgodny wniosek stron, ograniczeń dopuszczalności dowodu z niektórych dokumentów, związania sądu decyzją Prezesa UOKiK o uznaniu praktyki za naruszającą konkurencję lub wyrokiem wydanym w wyniku odwołania od tej decyzji oraz sposobu ustalania wysokości szkody. W kwestiach nieuregulowanych w ustawie stosuje się (wprost) przepisy kodeksu postępowania cywilnego (art. 32 u.r.n.s.).

Najobszerniejsza regulacja odnosi się do specyficznej instytucji tzw. wyjawienia środka dowodowego (art. 17–28 u.r.n.s.). Zgodnie z art. 17 ust. 1 u.r.n.s. sąd na pisemny wniosek powoda, który uprawdopodobnił swoje roszczenie i zobowiązał się, że uzyskany w ten sposób dowód będzie wykorzystany jedynie na potrzeby toczącego się postępowania, może nakazać pozwanemu, osobie trzeciej lub organowi ochrony konkurencji wyjawić środek dowodowy służący stwierdzeniu faktu istotnego dla

¹¹⁹ Por. M. Asłanowicz, *Ustawa...*, Wprowadzenie, nb 49.

¹²⁰ B. Cis, *Zasady...*, s. 364.

¹²¹ Por. R. Kulski, *Ochrona...*, s. 256.

¹²² Szerzej zob. A. Piszcz [w:] *Roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji. Komentarz*, red. eadem, A. Stawicki, D. Wolski, Lex/el. 2018, uwagi do art. 1.

rozstrzygnięcia, znajdujący się w ich posiadaniu. Wniosek o wyjawienie środka dowodowego może złożyć również pozwany, który zobowiązał się, że uzyskany w ten sposób dowód będzie wykorzystany jedynie na potrzeby toczącego się postępowania. Wzmiankowana instytucja wyjawienia środka dowodowego przypomina nieco znane z postępowania w sprawach własności intelektualnej wyjawienie i wydanie środka dowodowego (art. 479¹⁰⁶–479¹¹¹ k.p.c.).

Podobnie jak w przypadku postępowania grupowego można rozważać, czy postępowanie cywilne w sprawie o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji jest pozakodeksowym postępowaniem cywilnym, czy raczej szczególnym przypadkiem postępowania, który cechuje się pewnymi odrębnościami na tle ogólnych przepisów o procesie, a może mamy tu do czynienia z pozakodeksowym postępowaniem odrębnym. Osobiście skłaniam się do tego ostatniego poglądu, a to prowadzi do postawienia pytania, czy omawiane przepisy – na wzór postępowania w sprawach własności intelektualnej – nie powinny być włączone do kodeksu postępowania cywilnego.

Zważywszy, że ustawa o roszczeniach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji ma kompleksowy charakter, wyłączenie z niej przepisów procesowych w celu ich włączenia do kodeksu musiałoby być związane z jednoczesnym przeniesieniem regulacji materialnoprawnych do ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów. Rozczłonkowanie regulacji utrudniłoby jej stosowanie w praktyce. Z tego względu tworzenie w ramach kodeksu kolejnego postępowania odrębnego w sprawach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji uważam za nieracjonalne.

Obecna regulacja postępowania w sprawach o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji może wszakże nasuwać pewne zastrzeżenia. Ogólne odesłanie do stosowania w kwestiach nieuregulowanych przepisów kodeksu postępowania cywilnego nie rozwiązuje problemu zbiegu tych przepisów z przepisami o innych postępowaniach odrębnych¹²³. Niejasna jest także relacja tego postępowania oraz postępowania grupowego.

XI. W podsumowaniu przeglądu obecnego stanu prawnego w odniesieniu do postępowań odrębnych w procesie cywilnym wyrażam przekonanie, które zdaje się dominować w doktrynie, że normując postępowanie rozpoznawcze w trybie procesowym, należy dążyć do zapewnienia jednolitości regulacji procesowych bez względu na charakter rozpoznawanej sprawy. Nie ulega jednak wątpliwości, że istnienie pewnych odmienności postępowania w niektórych sprawach jest nieuniknione.

Jednakże wprowadzanie odrębności postępowania powinno być przez ustawodawcę traktowane restrykcyjnie. Mnożenie odrębności postępowania w określonych sprawach, zwłaszcza w postaci kreowania postępowań odrębnych, jest zjawiskiem niepożądanym, które prowadzi do komplikacji powiązań wewnątrzsystemowych

¹²³ W szczególności może dojść do zbiegu z postępowaniem w sprawach gospodarczych (art. 458¹ § 2 k.p.c.).

między postępowaniami¹²⁴, utrudnia stosowanie przepisów oraz dochodzenie praw przed sądem. Zdecydowanie należy zanegować zasadność tworzenia postępowań w oparciu o kryterium podmiotowe (sprawy z udziałem przedsiębiorców, sprawy z udziałem konsumentów itp.). Z tego względu opowiadam się za likwidacją postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych oraz jestem przeciwny wprowadzeniu postępowania w sprawach z udziałem konsumentów.

W tych sprawach, których charakter bezwzględnie wymaga wprowadzenia pewnych odrębności proceduralnych, których nie dałoby się zamieścić jako regulacji szczególnych wśród ogólnych przepisów o procesie, istnienie postępowań odrębnych można uznać za usprawiedliwione, ale należy dążyć do tego, żeby liczba odrębności była ograniczona do niezbędnego minimum. Do tej grupy postępowań odrębnych zaliczyłbym postępowanie w sprawach małżeńskich oraz postępowanie w sprawach ze stosunków między rodzicami i dziećmi.

Za uzasadnione uważam istnienie odrębności postępowania w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych o tyle, o ile postępowanie to należy do kognicji sądów powszechnych. Co się tyczy postępowania odrębnego w sprawach z zakresu prawa pracy, to najwyższy czas, żeby rozważyć, czy jego utrzymywanie jest nadal zasadne. Nie znajduję również uzasadnienia dla wyodrębniania postępowania w sprawach o ochronę posiadania, chociaż przepis wyłączający zarzut petytoryjny w tych sprawach powinien w kodeksie pozostać.

Co się tyczy przyspieszonych postępowań odrębnych, to w moim przekonaniu należy zrezygnować z postępowania uproszczonego.

Jak zaznaczyłem wyżej, przyłączam się do postulatów doktryny dotyczących przekazania spraw regulacyjnych sądom administracyjnym, co zaowocowałoby uchyleciem działów IVa–IVf tytułu VI księgi pierwszej kodeksu. W kodeksie pozostać natomiast powinny – z braku lepszej lokalizacji – europejskie postępowania w sprawach transgranicznych.

XII. Niezależnie od zakresu postępowań odrębnych istotnym zagadnieniem związanym z ideą jednolitości postępowania cywilnego jest istnienie dwóch trybów postępowania rozpoznawczego – procesu i postępowania nieprocesowego (dawniej zwanego postępowaniem niespornym). Jak zaznaczono, do kodyfikacji postępowania niespornego doszło dopiero w 1945 r. i aż do wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. było ono objęte odrębnym aktem prawnym pod nazwą „kodeks postępowania niespornego”. Kodeks ten, w odróżnieniu od obowiązującego równoległe kodeksu postępowania cywilnego, wyposażał sąd w o wiele większą możliwość podejmowania czynności z urzędu w sprawach o dużej doniosłości społecznej¹²⁵.

¹²⁴ P. Feliga, *Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458³ KPC)* [w:] *Reforma...*, s. 214.

¹²⁵ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 9. Zob też np. K. Lubiński, *Istota i charakter działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 63 i nn.

Dziś nie ma powrotu do dyskusji, która toczyła się w latach 40. i 50. ubiegłego stulecia, czy wzorem sowieckim należy znieść odrębności postępowania spornego (procesu) i postępowania nieprocesowego¹²⁶. Warto jednak przypomnieć, że w toku prac legislacyjnych nad kodeksem postępowania cywilnego ścierały się trzy koncepcje. Jedna z nich zakładała całkowite połączenie postępowania spornego i niespornego. Według drugiej pierwszeństwo należało dać postępowaniu niespornemu z uwagi na jego elastyczność. Trzecie stanowisko opowiadało się za pierwszeństwem postępowania spornego¹²⁷. Projekt kodeksu postępowania cywilnego przyjęty w pierwszym czytaniu normował postępowanie nieprocesowe odrębnie od procesu. W drugim czytaniu przyjęto kompromisowe rozwiązanie polegające na tym, że postępowanie procesowe i nieprocesowe połączono we wspólnej części pod nazwą „postępowanie rozpoznawcze” i tę część podzielono na dwie księgi (proces i postępowanie nieprocesowe)¹²⁸. Ten układ kodeksu przetrwał do obecnych czasów.

Zamieszczenie regulacji obu trybów postępowania rozpoznawczego w jednym kodeksie było uzasadniane zacieraniem się istniejącej pomiędzy nimi różnicy, zwłaszcza w zakresie dyspozycyjności i kontradyktoryjności¹²⁹, a także oficjalności postępowania. Założenia te nie całkiem odpowiadają obecnemu stanowi prawnemu, który został ukształtowany przez liczne nowelizacje wzmacniające kontradyktoryjność i dyspozycyjność w trybie procesowym oraz wprowadzające prekluzję w gromadzeniu materiału procesowego. Kierunek ewolucji zasad dotyczących postępowania procesowego nie odpowiada potrzebom postępowania nieprocesowego, w którym – z uwagi na ochronę interesu publicznego – konieczna jest większa aktywność sądu¹³⁰. W obowiązującym kodeksie brak odpowiednika art. 26 k.p.n., zgodnie z którym dla wyjaśnienia okoliczności sprawy sąd z urzędu zarządzał przeprowadzenie dowodów, a w razie potrzeby mógł zarządzić odpowiednie dochodzenie.

Licząca ponad 55 lat tradycja kodeksu postępowania cywilnego przemawia za utrzymaniem w tym kodeksie dwóch trybów postępowania rozpoznawczego. Konieczne jednak jest uzupełnienie regulacji postępowania nieprocesowego, które właściwie odzwierciedlałyby odmienności tegoż postępowania.

¹²⁶ Zob. A. Lityński, *Spór o postępowanie niesporne (1945–1964)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2003, nr 1, s. 53 i nn.

¹²⁷ Z. Resich, *Ocena założeń kodyfikacyjnych kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Funkcjonowanie kodeksu postępowania cywilnego w praktyce. Materiały na konferencję naukową*, Warszawa 1984, s. 13; A. Stawska-Rippel, *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964). Studium historycznoprawne*, Katowice 2015, s. 165; M. Lisiewski, *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1959, nr 14, s. 83; J. Jodłowski, *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1960, z. 8–9, s. 212 i nn.; P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 88.

¹²⁸ *Uzasadnienie ogólne projektu kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Projekt kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisów wprowadzających*, Warszawa 1964, s. 211–212.

¹²⁹ Zob. P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 88 oraz powołana tam literatura.

¹³⁰ A. Jakubecki, *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu...*, s. 378 i nn.

XIII. Na marginesie rozważań dotyczących jednolitości postępowania cywilnego, w nawiązaniu do kwestii optymalnego modelu kodeksu postępowania cywilnego, trzeba także zasygnalizować problematykę z zakresu przedmiotowego kodeksu.

Zgodnie z polską tradycją kodeks postępowania cywilnego normuje nie tylko postępowanie rozpoznawcze, ale także postępowanie egzekucyjne oraz postępowanie zabezpieczające. Jest to kontynuacja stanu ukształtowanego jeszcze w okresie międzywojennym, chociaż – jak wiadomo – dawny kodeks postępowania cywilnego w wersji z 1930 r. pierwotnie nie obejmował w ogóle postępowania egzekucyjnego, co się zaś tyczy zabezpieczenia, to „zabezpieczeniu powództwa” poświęcał tylko trzy artykuły ulokowane w dziale II – *Postępowanie przed sądem okręgowym*, pomiędzy przepisami o pozwie i o rozprawie. Dopiero w wyniku nowelizacji kodeksu z 1932 r. dotychczasową regulację kodeksu oznaczono jako „część pierwsza” oraz dodano część drugą pt. *Postępowanie egzekucyjne i zabezpieczające*¹³¹. Okoliczność, że przepisy o postępowaniu zabezpieczającym ulokowano po przepisach egzekucyjnych może tłumaczyć to, iż w założeniu cel postępowania zabezpieczającego kojarzono głównie z zapewnieniem skuteczności egzekucji¹³². W kodeksie postępowania cywilnego z 1964 r. odwrócono kolejność unormowań, wysuwając postępowanie zabezpieczające przed postępowaniem egzekucyjnym, w czym można widzieć pewną emancypację postępowania zabezpieczającego. Pełne „wyzwolenie się” postępowania zabezpieczającego, jako trzeciego rodzaju ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym, miało miejsce w 2004 r., kiedy to przepisy o zabezpieczeniu oraz egzekucji ulokowano w odrębnych częściach kodeksu.

Obecny stan prawny, w którym kodeks postępowania cywilnego obejmuje zarówno postępowanie rozpoznawcze, jak i postępowanie zabezpieczające oraz postępowanie egzekucyjne, nie jest kwestionowany w doktrynie i brak jest szczególnych powodów, żeby go zmieniać¹³³. Kwestia ta może jednak powrócić, jeśli dojdzie do wznowienia prac nad nowym kodeksem. W takim przypadku można także rozważyć zagadnienie, czy instytucję zabezpieczenia roszczeń ukształtować – jak to jest obecnie – jako postępowania wyposażone w samodzielność strukturalną, czy raczej należałoby przesunąć punkt ciężkości na regulację samej czynności zabezpieczenia w toku postępowania rozpoznawczego¹³⁴.

Obowiązujący kodeks postępowania cywilnego kultywuje tradycję, zgodnie z którą kodeks ten reguluje również postępowanie przez sądem polubownym (arbitrażowym). W związku z tym można ograniczyć się do spostrzeżenia, iż nie jest to powszechne podejście w innych systemach prawnych. W razie tworzenia nowego kodeksu można

¹³¹ Zob. A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019, s. 73.

¹³² Zob. A. Jakubecki, *Ewolucja przepisów w postępowaniu zabezpieczającym w polskim prawie procesowym cywilnym* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016, s. 65.

¹³³ Co do sposobów regulacji sądowego postępowania egzekucyjnego w obcych systemach prawnych zob. A. Marciniak, *Sądowe postępowanie...*, s. 74 i nn.

¹³⁴ Przy tym ujęciu odpadyby problematyczne *de lege lata* zagadnienia, takie jak: zawisłość sporu w postępowaniu zabezpieczającym, miejscowa właściwość sądu itp.

zatem rozważyć, czy przepisów o sędzię polubownym nie ułożyć w odrębnej ustawie. Nie wydaje się jednak, żeby taki zabieg był konieczny.

Literatura

- Allerhand M., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Lwów 1932.
- Allerhand M., *Nadzwyczajne procesy cywilne* [w:] *Polska procedura cywilna*, t. 2, Warszawa 1928.
- Arkuszevska A.M., Kościółek A., *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego – wybrane zagadnienia. Część I*, „Przebieg Sądowy” 2012, nr 5.
- Aślanowicz M., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, Warszawa 2019.
- Baran K.W., *Modele organizacji polskich organów powołanych w celu likwidacji indywidualnych sporów w XX wieku* [w:] *Vetera novis augure. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszczakowi*, t. 1, red. S. Grodziski, D. Małec, A. Karabowicz, M. Stus, Kraków 2009.
- Broniewicz W., *Czy potrzebny jest nowy Kodeks postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2004, z. 4.
- Broniewicz W., Marciniak A., Kunicki I., *Postępowanie cywilne w zarysie*, wyd. 13, Warszawa 2020.
- Cholewa-Klimek M., *Postępowanie w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, Warszawa 2010.
- Chrapoński D., *Nowa regulacja postępowania uproszczonego w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 2020, z. 7–8.
- Cieślak S., *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Monitor Prawniczy” 2010, nr 7.
- Cieślak S., *Postępowania przyspieszone w procesie cywilnym. Zarys postępowania nakazowego, upominawczego i uproszczonego*, Warszawa 2004.
- Cis B., *Zasady dochodzenia roszczeń w postępowaniu grupowym w świetle dokonanych i projektowanych zmian* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Dalka S., *Efektywność postępowania nakazowego i upominawczego*, „Palestra” 1978, z. 5–6.
- Derlatka J., *Świadek-ekspert na tle projektowanych przepisów o dowodach w postępowaniu uproszczonym*, „Monitor Prawniczy” 2019, nr 7.
- Dębiak M., *Postępowanie grupowe – analiza regulacji w wymiarze teoretycznym i praktycznym po czterech latach jej funkcjonowania*, „Forum Prawnicze” 2014, nr 6.
- Dorosz-Kruczyński J., *Zmienić czy wyrzucić? Co dalej z postępowaniem odrębnym w sprawach gospodarczych?* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Draniewicz B., *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Edukacja Prawnicza” 2010, nr 5.
- Draniewicz B., Piebiak Ł., *Postępowania odrębne. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Dziadzio A. [w:] *System prawa pracy*, t. 6: *Procesowe prawo pracy*, red. K.W. Baran, Warszawa 2016.
- Dziurda M., *Postępowanie w sprawach własności intelektualnej z perspektywy systemowej*, „Przebieg Sądowy” 2020, nr 10.
- Erciński T., *O uwarunkowaniach, potrzebie oraz zakresie nowego kodeksu postępowania cywilnego*, „Polski Proces Cywilny” 2010, nr 1.
- Erciński T., *Postępowania odrębne de lege lata i de lege ferenda* [w:] *Ewolucja postępowania cywilnego wobec przemian politycznych, społecznych i gospodarczych. Materiały konferencyjne Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr Postępowania Cywilnego, Szczecin–Niechorze, 28–30.09.2007 r.*, red. H. Dolecki, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2009.

- Ereciński T., *Sądy gospodarcze w obliczu spodziewanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017.
- Ereciński T., *Wprowadzenie. O stanie prac nad projektem nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Ereciński T., Grzegorzczak P., *Effective Protection of Divers Interests in Civil Procedure on the Example of Polish Act on Group Action* [w:] *Recent Trends in Economy of Civil Procedure. Materials of International Conference 9–10.05.2013*, Vilnius 2013.
- Feliga P., *Sprawiedliwe załatwienie sprawy gospodarczej jako cel odrębności postępowania w sprawach gospodarczych (art. 458¹–458¹³ KPC)* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Ryński, Warszawa 2020.
- Flejszar R., *Elektroniczne postępowanie upominawcze*, „Państwo i Społeczeństwo” 2009, nr 3.
- Flejszar R., *Postępowanie w sprawach gospodarczych. Komentarz*, Warszawa 2007.
- Flejszar R., *Przedsiębiorca w postępowaniu cywilnym rozpoznawczym*, Warszawa 2006.
- Gil I., *Pojęcie sprawy gospodarczej i odrębności postępowania w sprawach gospodarczych według projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie cywilne – wprowadzone i projektowane zmiany 2019*, red. G. Jędrejek, S. Kotas, F. Manikowski, Warszawa 2019.
- Grzegorzczak P., *Postępowania odrębne w świetle projektowanych zmian Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Grzegorzczak P., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Ogólna charakterystyka*, Warszawa 2011.
- Gudowska B., *Zainteresowany, czyli kłopot (uwagi o art. 477¹ k.p.c.)* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.
- Gudowski J. [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. 2, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020.
- Gwóźdź K., *Postępowanie w sprawach gospodarczych jako postępowanie odrębne – novum czy powrót do przyszłości?* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. F. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020.
- Ignaczewski J., *Wymiar sprawiedliwości – teraźniejszość i przyszłość*, Warszawa 2008.
- Jakubecki A., *Czy potrzebne jest nam postępowanie odrębne w sprawach gospodarczych? (uwagi na tle projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego z 13 września 2018 r.)*, „Radca Prawny. Zeszyty Naukowe” 2018, nr 4.
- Jakubecki A., *Ewolucja przepisów w postępowaniu zabezpieczającym w polskim prawie procesowym cywilnym* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska-Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016.
- Jakubecki A., *Naczelné zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Czterdziestolecie kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006.
- Jakubecki A., *Wezwanie do udzielenia informacji w postępowaniu odrębnym w sprawach własności intelektualnej*, „Polski Proces Cywilny” 2020, nr 3.

- Jaworski A., *Dopuszczalność postępowania grupowego – uwagi prawnoporównawcze*, „Przeгляд Sądowy” 2009, nr 11–12.
- Jaworski T., Radziński P., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Jędrzejewska M., *Modele postępowania w cywilnych sprawach „drobnych i prostych” (model sądowy, arbitrażowy i administracyjny)*, „Palestra” 1977, z. 7.
- Jodłowski J., *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1960, z. 8–9.
- Jodłowski J., Siedlecki W., *Postępowanie cywilne. Część ogólna*, Warszawa 1958.
- Knoppek K., *System postępowań przyspieszonych w procesie cywilnym po zmianach Kodeksu postępowania cywilnego wprowadzonych w latach 2008–2010* [w:] *Aurea praxis. Aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.
- Kolasiński K., *Postępowanie w sprawach ubezpieczeniowych* [w:] *Rozwój ubezpieczeń społecznych w Polsce, cz. 1: Dwudziestolecie międzywojenne*, red. C. Jackowiak, Wrocław 1991.
- Korzan K., *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004.
- Kościółek A., *Zakres zastosowania wezwania do udzielenia informacji (art. 479¹¹² i n. k.p.c.)* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021.
- Kotliński T.J., *Polskie sądownictwo pracy w okresie międzywojennym*, „Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego” 2010, t. 13.
- Krajewski J., *Odrębności postępowania posesoryjnego*, „Nowe Prawo” 1961, nr 2.
- Krzemiński Z., *Postępowanie odrębne w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1973.
- Krzemiński Z., *Postępowanie odrębne w sprawach ze stosunku między rodzicami a dziećmi*, Warszawa 1978.
- Kuberska W., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym – pierwsze doświadczenia praktyczne*, „Przeгляд Sądowy” 2012, nr 7–8.
- Kulski R., *Ochrona interesów zbiorowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2017.
- Laskowska A., *Europejskie postępowanie nakazowe*, „Przeгляд Prawa Egzekucyjnego” 2010, nr 4.
- Lisiewski M., *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Nauki Humanistyczno-Społeczne” 1959, nr 14.
- Lityński A., *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2001.
- Lityński A., *Spór o postępowanie niesporne (1945–1964)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2003, nr 1.
- Lubiński K., *Istota i charakter działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985.
- Machnikowska A., *Postępowanie w sprawach gospodarczych jako postępowanie odrębne* [w:] *Praktyka wobec nowelizacji postępowania cywilnego. Konsekwencje zmian*, red. M. Dziurda, T. Zembrzusi, Warszawa 2021.
- Manowska M., *Postępowanie nakazowe i upominawcze*, Warszawa 2001.
- Manowska M., *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2008.
- Manowska M., *Postępowanie uproszczone w procesie cywilnym*, Warszawa 2001.
- Marciniak A., *Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych*, Warszawa 2019.
- Marszałkowska-Krześ E., *Nowelizacja postępowania odrębnego w sprawach gospodarczych*, „Przeгляд Prawa Handlowego” 2000, nr 10.

- Marszałkowska-Krześ E., *Specyfika postępowania w sprawach z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych* [w:] *Z zagadnień prawa pracy i prawa socjalnego. Księga jubileuszowa Profesora Herberta Szurgacza*, red. Z. Kubot, T. Kuczyński, Warszawa 2011.
- Matusiewicz-Kulig B., Sokołowska-Ławniczek A., *Sądy ds. własności intelektualnej w Polsce – wybrane zagadnienia*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 20 (dodatek).
- Mączyński M., *Ograniczenie prawa podmiotów gospodarczych do sądu*, „Państwo i Prawo” 2005, z. 5.
- Mędrala M., *Funkcja ochronna cywilnego postępowania sądowego w sprawach z zakresu prawa pracy*, Warszawa 2011.
- Modliński E., *Sądy ubezpieczeń społecznych jako szczególne sądy administracyjne*, Warszawa 1946.
- Olaś A., *Elektroniczne postępowanie upominawcze na mocy nowelizacji z 4.7.2019 r.* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020.
- Olaś A., *Postępowanie uproszczone po zmianach wprowadzonych na mocy ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw* [w:] *Reforma czy kolejna nowelizacja? Uwagi na tle ustawy z 4.7.2019 r. zmieniającej KPC*, red. P. Rylski, Warszawa 2020.
- Ossowska-Grzelak M., *Wybrane odrębności proceduralne postępowania w sprawach gospodarczych na tle ogólnego postępowania rozpoznawczego – cz. 2*, „Monitor Prawniczy” 2006, nr 23.
- Piszcz A. [w:] *Roszczenia o naprawienie szkody wyrządzonej przez naruszenie prawa konkurencji. Komentarz*, red. eadem, A. Stawicki, D. Wolski, Lex/el. 2018.
- Pogonowski P., *Postępowanie grupowe. Ochrona prawna wielu podmiotów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009.
- Rejda M., *Nowe postępowanie w sprawach własności intelektualnej*, Lex/el. 2020.
- Rejda M., *Zabezpieczenie dowodów w sprawach o naruszenia praw własności intelektualnej*, Warszawa 2019.
- Resich Z., *Ocena założeń kodyfikacyjnych kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Funkcjonowanie kodeksu postępowania cywilnego w praktyce. Materiały na konferencję naukową*, Warszawa 1984.
- Rylski P., *Funkcjonowanie w praktyce przepisów o elektronicznym postępowaniu upominawczym na etapie po wniesieniu sprzeciwu lub po przekazaniu sprawy sądowi właściwości ogólnej*, Warszawa 2015.
- Rylski P., *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017.
- Rylski P., *Zainteresowany w postępowaniu w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych – założenia konstrukcyjne na tle ogólnych założeń postępowania cywilnego*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2017, nr 109.
- Rymkiewicz B., *Postępowanie w sprawach gospodarczych a realizacja postulatu sprawności postępowania* [w:] *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w praktyce*, red. F. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020.
- Siedlecki W., Świeboda Z., *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2004.
- Sieradzka M., *Postępowanie grupowe – kolejny krok w kierunku ochrony interesów wielu podmiotów w jednym postępowaniu*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2010, nr 4.
- Sieradzka M., *Ustawa o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym. Komentarz*, Warszawa 2010.
- Sorysz M., *Powództwo grupowe – zagadnienia wybrane*, „Monitor Prawniczy” 2001, nr 21.

- Stawarska-Rippel A., *Elementy prywatne i publiczne w procesie cywilnym w świetle prac kodyfikacyjnych w Polsce (1918–1964). Studium historycznoprawne*, Katowice 2015.
- Studzińska J., *Skutki zaskarżenia elektronicznego nakazu zapłaty przez jednego ze współuczestników* [w:] *Ars in vita. Ars in iure. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Janowskiemu*, red. A. Barańska, S. Cieślak, Warszawa 2018.
- Szafrańska-Rejda M., *Funkcjonowanie w praktyce sądowej ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym*, Warszawa 2017, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/IWS_Szafra%C5%84ska-Rejda-M._-Dochodzenie-rozszcze%C5%84w-post%C4%99powaniu-grupowym-po-red-bez-rej.-zmian.pdf.
- Szymanowski M., *Zainteresowany i inna osoba – jako strony w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych*, „Polski Proces Cywilny” 2021, nr 1.
- Świerta J., *Postępowanie nakazowe*, Kraków 1998.
- Tomaszek A., Wojewódzka J., *Sprawy własności intelektualnej – nowe postępowanie odrębne w polskiej procedurze cywilnej*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 15.
- Uzasadnienie ogólne projektu kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Projekt kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisów wprowadzających*, Warszawa 1964.
- Walasik M., *Zakres regulacji nowego Kodeksu postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014.
- Walasik M., Markiewicz K., *Założenia wstępne dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym Kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego*, „Przegląd Sądowy” 2012, nr 9.
- Waligórski M., *Zmiany proceduralne w związku z ostatnią unifikacją prawa cywilnego*, „Państwo i Prawo” 1946, z. 5–6.
- Weitz K., *Czy nowa kodyfikacja postępowania cywilnego?*, „Państwo i Prawo” 2007, z. 3.
- Weitz K., *Czy potrzebne jest postępowanie w sprawach gospodarczych?*, „Przegląd Sądowy” 2008, nr 7–8.
- Weitz K., *Europejskie prawo procesowe cywilne – stan obecny i perspektywy dalszego rozwoju*, „Przegląd Sądowy” 2007, nr 2.
- Wiśniewski T. [w:] *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, red. *idem*, seria: System Prawa Handlowego, t. 7, Warszawa 2007.
- Wiśniewski T. [w:] *Postępowanie sądowe z udziałem przedsiębiorców*, red. *idem*, seria: System Prawa Handlowego, t. 7, Warszawa 2013.
- Włodyka S., *Sądownictwo gospodarcze (uwarunkowania i założenia)*, „Państwo i Prawo” 1987, z. 5.
- Włodyka S., *Ustawa o rozpoznawaniu przez sądy spraw gospodarczych*, „Państwo i Prawo” 1990, z. 3.
- Wójcik-Krokowska M., *Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym oraz w elektronicznym postępowaniu upominawczym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 5.
- Zedler F., *Co dalej z Kodeksem postępowania cywilnego?* [w:] *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego. Zjazd Katedr Postępowania Cywilnego w Zakopanem (7–9.10.2005 r.)*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006.
- Zembrzuski T., *Procedura cywilna. MS planuje całkowicie nowy model postępowania z udziałem konsumentów*, „Dziennik Gazeta Prawna”, 2 grudnia 2020, <https://biznes.gazetaprawna.pl/artykuly/1497880,postepowanie-z-udzialem-konsumentow-kpc-nowelizacja.html>.

Streszczenie

Andrzej Jakubecki

Jednolitość czy różnorodność postępowania cywilnego? Optymalny model kodeksu postępowania cywilnego

Problem jednolitości i różnorodności postępowania cywilnego pojawia się przede wszystkim na tle trybów oraz rodzajów postępowania rozpoznawczego. Opracowanie koncentruje się na problematyce jednolitości oraz różnorodności postępowań rozpoznawczych w trybie procesowym. W polskim systemie prawa procesowego obok postępowania zwykłego istnieją także postępowania odrębne cechujące się odmiennościami. Ich liczba ciągle rośnie. Trudno jest mówić o jednolitym modelu procesu cywilnego jako zasadniczym trybie postępowania rozpoznawczego w Polsce. Nie jest to właściwy stan. Normując postępowanie rozpoznawcze w trybie procesowym, ustawodawca powinien dążyć do zapewnienia jednolitości regulacji procesowych bez względu na charakter rozpoznawanej sprawy. Nie ulega jednak wątpliwości, że istnienie pewnych odmienności postępowania w niektórych sprawach jest nieuniknione. Należy jednak dążyć do zmniejszenia liczby istniejących w polskim prawie postępowań odrębnych. Niektóre sprawy należy przekazać do rozpoznania sądom administracyjnym (np. sprawy z zakresu ubezpieczeń społecznych, z zakresu regulacji energetyki, z zakresu regulacji telekomunikacji i poczty). Natomiast niektóre postępowania odrębne powinny zostać zlikwidowane (np. postępowanie w sprawach gospodarczych).

Słowa kluczowe: postępowanie cywilne; tryb procesowy; postępowanie odrębne; jednolitość postępowania cywilnego.

Summary

Andrzej Jakubecki

Uniformity or Diversity of Civil Proceedings? Optimal Model for the Code of Civil Procedure

The problem of the uniformity or diversity of civil proceedings arises primarily in the context of modes and types of examination proceedings. The article focuses on the issue of uniformity and diversity of explanatory proceedings in the procedural mode. In the Polish procedural law system, apart from ordinary contentious proceedings, there are also some specific proceedings that differ a lot. Their number is constantly growing. Therefore, it would not be appropriate to speak about a uniform model of contentious proceedings as the basic mode of the examination of civil cases in Poland. The current situation in that respect is not correct. When regulating the examination procedure in civil cases, the legislator should strive to ensure uniformity of procedural regulations regardless of the nature of the case under consideration. However, there is no doubt that the existence of certain differences in civil proceedings in some cases is inevitable. Nevertheless, efforts should be made to reduce the number of specific proceedings existing in Polish law. Some cases should be transferred to administrative courts (e.g. cases in the field of

social security, cases pertaining to energy, telecommunication and postal regulations). Some separate proceedings should be abolished (e.g. specific proceedings in commercial matters).

Keywords: civil proceedings; contentious proceedings; specific types of proceedings; unity of civil proceedings.